

Lietuvos istorijos institutas

L I E T U V O S

ARCHEO*logija* 18

*Skiriama
Mykolo Michelberto
60-mečio jubiliejui*

VILNIUS 1999

Redakcinė kolegija:

Dr. Gintautas Zabiela (atsakingasis redaktorius)
Dr. habil. Algirdas Girininkas
Dr. habil. Vytautas Kazakevičius
Dr. habil. Vytautas Urbanavičius
Dr. habil. Laima Vaitkunskienė

Leidyklos vyr. redaktorius	Danas Kaukėnas
Serijos dizaineris	Alfonsas Žvilius
Dailininkas	Jonas Rudzinskas
Dizainerė	Nijolė Vaitekonienė
Korektoriė-stilistė	Elena Matiukienė
Vertėja į anglų, rusų k.	Inita Tamašiūnienė
Techninis redaktorius	Tomas Baranauskas

© Lietuvos istorijos institutas
© Alfonsas Žvilius
© „Diemedžio“ leidykla
© Straipsnių autorai

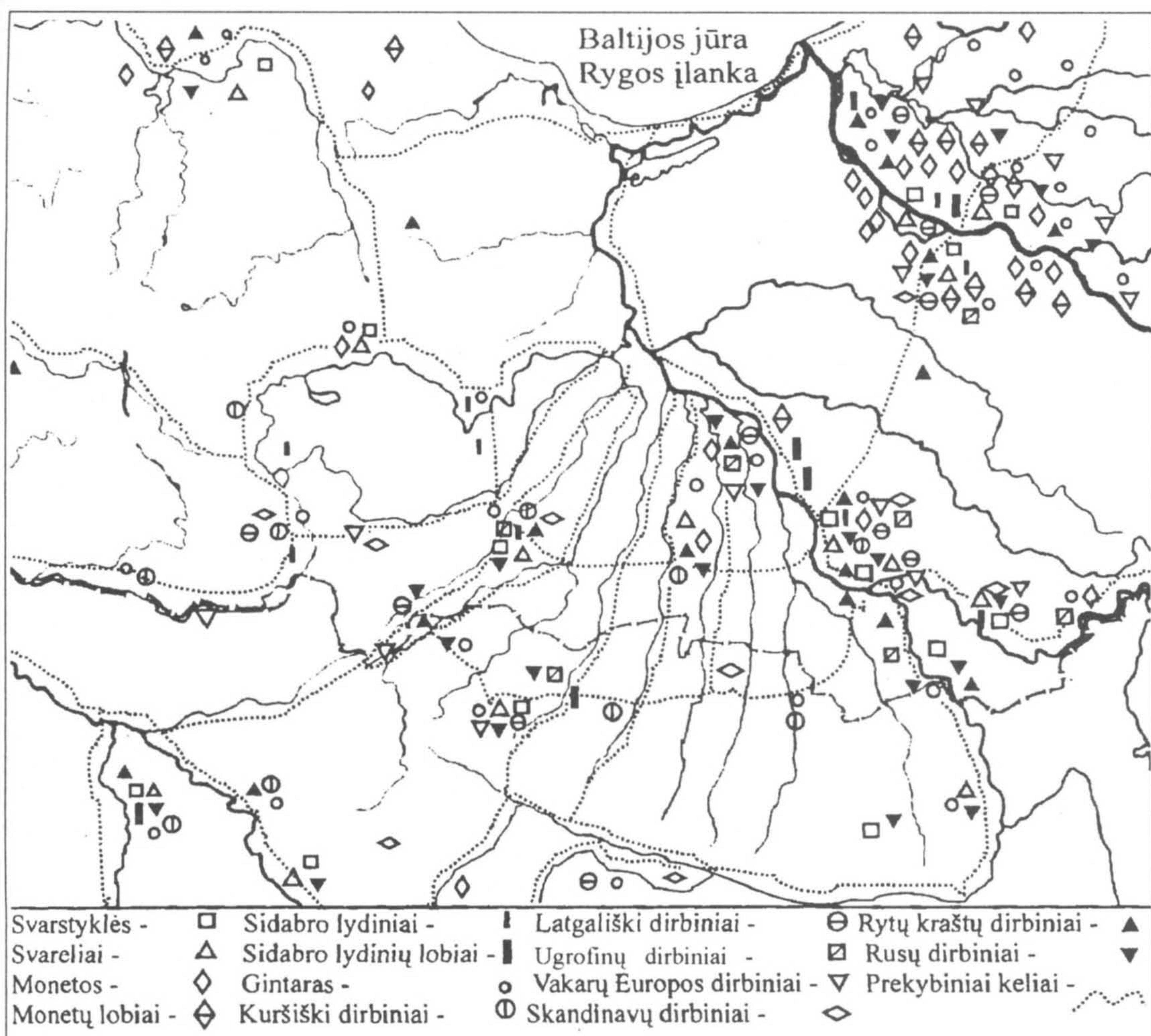
ŽIEMGALOS PREKYBINIAI KELIAI IR CENTRAI VIII–XII a.

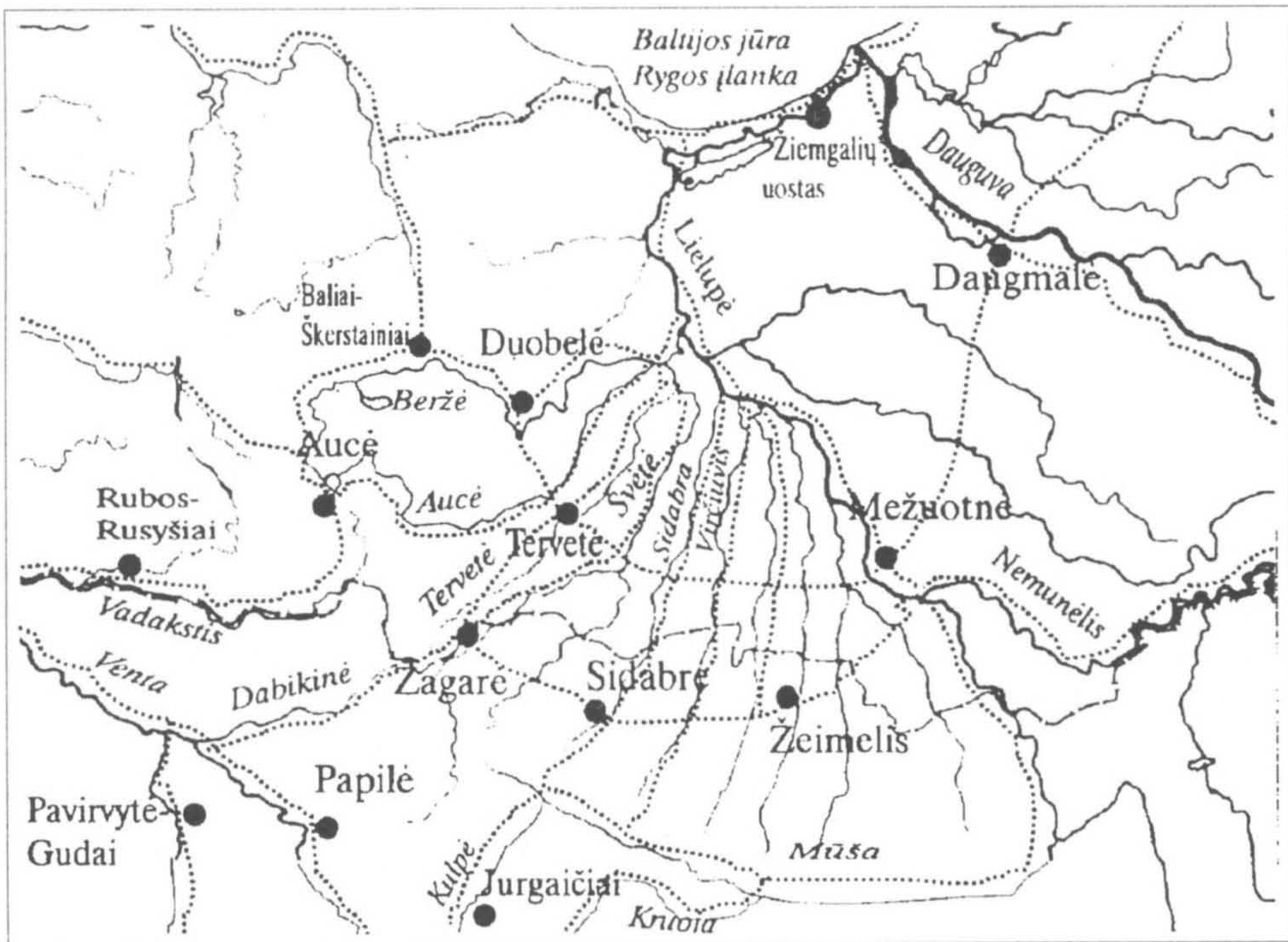
ERNESTAS VASILIAUSKAS

VIII–XII a. suintensyvėjus prekybai Baltijos regione nuošalyje neliko ir Žiemgalos regionas. Suaktyvėjus žiemgalių prekybiniams santykiams su skandinavų, rusų, Rytų, Vakarų Europos bei kitais kraštais, iš minėtų regionų į Žiemgalą pateko nemažai importo. Šio straipsnio tikslas lokalizuoti svarbiausius Žiemgalos prekybinius centrus bei kelius, nustatyti,

kada jais buvo palaikomi intensyviausi ekonominiai ryšiai.

Kelius lokalizuoti padeda rasti importiniai dirbiniai, lobiai bei XIII a. karo žygį aprašymai. Kronikininkai, aprašydami karo žygius, užsimena, kad paprastai jie buvo ruošiami vasario–balandžio ir rugpjūčio–rugsėjo mėnesiais (Mugurėvičs, 1961, p. 65).

2 p a v. Žiemgalos prekybiniai keliai ir centrai. Braižė E. Vasiliauskas.

Didžiausia prekybos magistralė – *Baltijos jūra* – jungė Žiemgalą su Vakarų bei Rytų pasauliu (pav. 1, 2) (Kuncienė, 1981a, p. 74–75). Ji VIII–XII a. buvo kelio „iš variagų į graikus“ dalis. Kaspijų su Baltijos jūra jungė Volga, Volchovas, Neva ir Dauguva. VIII–XII a. Skandinavijos ir Vakarų Europos kraštai per Baltijos jūrą intensyviai prekiavo su Rytų ir rusų kraštais.

Kitas žiemgaliams svarbus prekybos keliai buvo *Daugava*. Rašytiniuose šaltiniuose minima, kad ši kelią naudojo vikingai, rusai, vokiečiai ir kiti. Dauguva nuo XI a. minima skandinavų sagose ir runų akmenyse (Dina, Duna) (Mugurėvičs, 1961, p. 67; Mickevičius, 1993š, p. 122–124; 1994, p. 118–119; Мельникова, 1977, c. 26, 70; 1986, c. 153–157). Panašiai ją vadina Henrikas Latvis (*Duna*) (Mugurėvičs, 1961, p. 67).

Dėl patogios geografinės padėties Dauguva tapo svarbia tarptautine magistrale. Ši upė prasideda Valdajaus aukštumoje, apie 14 km nuo Volgos ištakų. Netoli prasideda Dnepras, Volchovas. Tokiu būdu lengvai buvo galima keliauti keturiomis upėmis (Mugurėvičs, 1961, p. 67). Jos jungė Rytų Pabaltijį su Padneprės miestais bei dideliais Šiaurės Rusios centrais. Kaip didelė prekybos magistralė Dauguva žinoma nuo mūsų eros pradžios. X–XI a. ji buvo kelio „iš variagų į graikus“ dalis (Kuncienė, 1981a, p. 75),

todėl neatsitiktinai ji yra minima skandinavų rašytiniuose šaltiniuose. Nuo XI a. šis kelias tapo ne tik prekybiniu, bet ir politiniu rusų interesų objektu. Tai patvirtina rašytiniai šaltiniai, kuriuose minimi rytų slavų žygiai į Padauguvę (Pavulāns, 1991, p. 24–30). Juose yra duomenų ir apie Žiemgalą: 1106 m. Polocko kunigaikščių suorganizuotas žygis į žiemgalių žemes baigėsi nesėkme (Senās, 1937, p. 13). Rusams pavyko įsitvirtinti Jersikoje, Kuoknesėje, iš kur platinė stačiatikybę (Mygrevič, 1965, p. 71, Latvijas, 1974, p. 277; Vilcane, 1997, p. 5–15).

Kadangi Dauguva – ilgiausia Pabaltijo upė, prie jos gyveno daug tautų: aukštupyje ir vidurupyje – rytų slavai (čia buvo vienas didžiausių krivičių centrų – Polockas), žemupio dešiniajame krante – latgaliai ir lyviai, kairiajame krante – séliai ir žiemgaliai.

Dauguvos tékmė nevienoda, čia gausu slenkščių: prie Livanų, Pliavinių, Kegumo, Rumbulos, ties Vidžemės centre aukštuma ji vingiuota. Laiybai tiko ne visa upė. XIII a. didesni laivai iš jūros galėjo plaukioti Dauguva iki prekybos uosto, buvusio Rydzenės ir Dauguvos santakoje. Aukščiau plaukti neleido Rumbulos slenkstis. Toliau Dauguva laiybai tiko nuo Ikškiliės iki Polocko. Jos žemupys navigacijai tiko visą vasarą, net ir tada, kai vandens lygis labai nukrisdavo. Rašytiniuose šaltiniuose minima, kad 1198 m. liepos pabaigoje vokiečių kalavijuocių laivai

plaukė iki Salaspilio aukštyn ir grįžo atgal į Rygą. Taigi Dauguva navigacijai tiko nuo ankstyvo pavasario, kai išplaukdavo ledai, iki vėlyvo rudens.

Žiemą, kai upes padengdavo ledas, Dauguvoje navigacija sustodavo. Tada naudotas sausumos kelias, ėjęs palei Dauguvos dešinijį krantą. Rašytiniuose šaltiniuose minima, kad 1202 m. lietuviai žygiavo šiuo sausumos keliu žemyn į Žiemgalą. Šis kelias naudotas ne tik žiemą, bet ir vasarą. Jis pažymėtas 1778 m. L. Mellino ir 1833 m. K. Neimano žemėlapiuose, minimas XIV–XVI a. kronikose (Mugurčiūs, 1961, p. 67–68).

Dauguvos kelias intensyviausiai pradėtas naudoti nuo X a., pradėjus įvežti arabų sidabrą (Bepra, 1988, p. 31.). Šio kelio ypatingą reikšmę rodo randami dirbiniai, susiję su prekyba, bei lobiai (Mygurevič, 1965, p. 87, piac. 1, 2, 3, 4, 6, 8, 15, 18, 20, 25, 27, 29, 31; Bepra, 1988, piac. 1; Latvijas, 1974, att. 171, Urtāns, 1977, att. 124; Mugurčiūs, 1992, abb. 1).

Dauguvos žemupyje buvo įsikūrės svarbus to meto prekybinis centras *Daugmale*. Ji yra kairiajame Dauguvos krante, apie 30 km nuo Rygos įlankos ir apie 20 km nuo Rygos. Daugmalės archeologinių paminklų kompleksą sudaro piliakalnis su 3800 m² dydžio aikšteliu, 2 ha dydžio gyvenvietė ir du kapinynai. Piliakalnio papėdėje, Varžupytės žiotyse, buvo laivų prieplauka – uostas (pav. 3) (Zemītis, 1993, p. 39).

Archeologinių tyrinėjimų metu buvo surasta apie 18 000 dirbinių, kurių 17 000 priklauso X–XII a. (Zemītis, 1993, p. 39), o 1/9 yra susiję su prekyba.

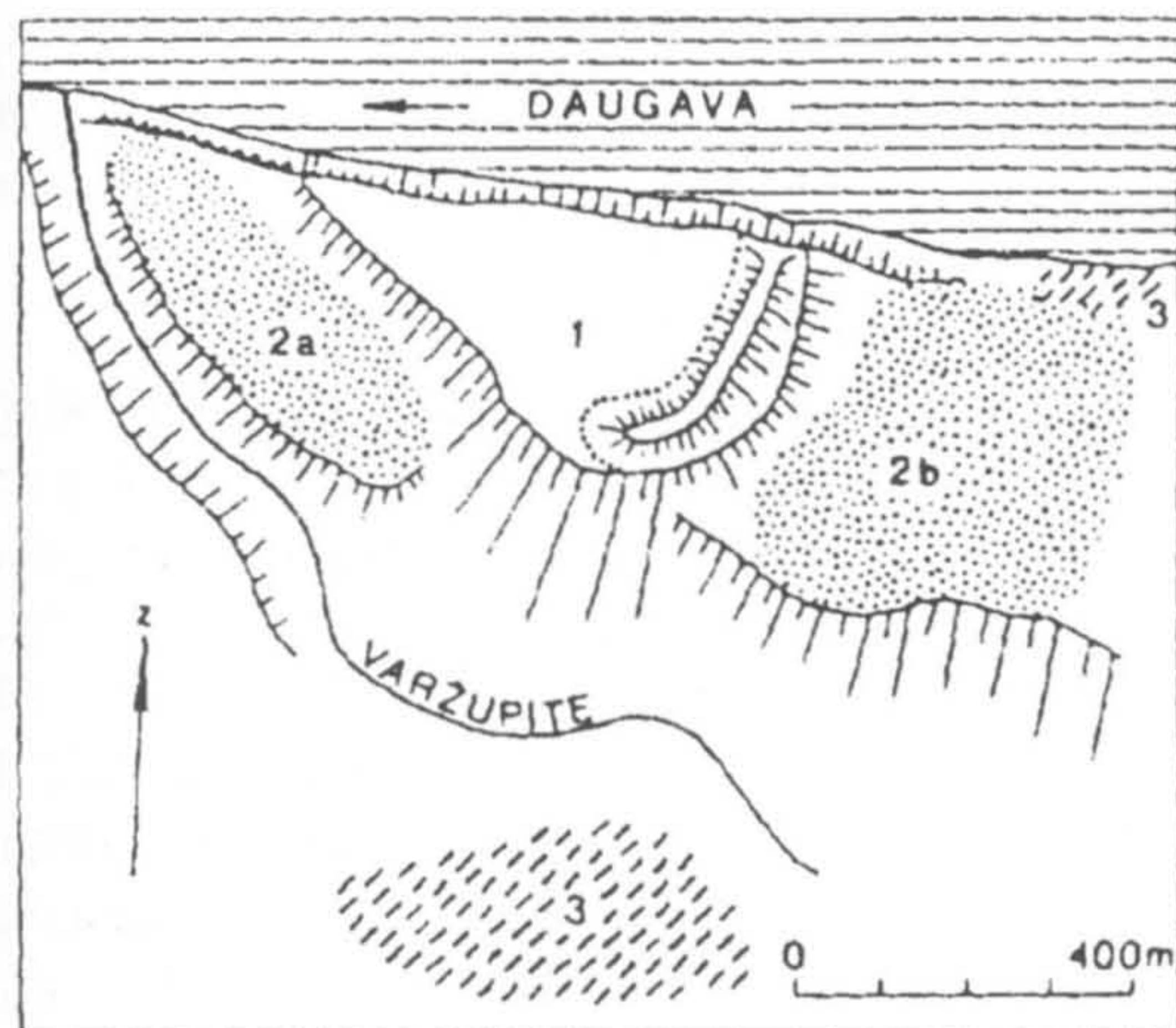
A. Caunė mano, kad Daugmale buvo viena iš Dauguvos žemupio protomiesto tipo gyvenviečių –

vykas. Vykas yra miestų pirmtakai Šiaurės Europoje. Čia, kaip ir Rytų Europoje, miestams atsirasti įtakos neturėjo Romos imperijos kultūra. Tačiau Skandinavija palaikė ryšius su Frankų valstybe ir Vakarų Europa, o tai turėjo įtakos jų miestų raidai. Pabaltijys tokį ryšį neturėjo. Čia pirmųjų miestų atsiradimui įtakos turėjo piliakalniai, tuo tarpu Skandinavijoje pirmiau atsirado gyvenvietė, po to įtvirtinimai. Vykams būdinga tarptautinė prekyba, gyventojų polietninė sudėtis, dinamiškas gyventojų skaičius, išvystyti amatai. Jie dažnai yra įsikūrę „niekieno žemėje“ (tarpgentinėse dykrose).

Daugmalės kompleksas apgyvendintas nuo II tūkstantm. pr. Kr. Tyrinėtojai vieningai sutaria iki X a. čia buvus žiemgalių centrą. Vėliau atsikėlę Dauguvos lyviai šią baltų gentį išstūmė į pietus, ir Daugmaleje persvarą įgijo XI a. Tačiau čia liko gyventi nemažai žiemgalių. Tai patvirtina randami papuošalai (smeigtukai kryžine galvute, pasaginės segės aguoniniais galais ir kt.). X–XII a. buvo susiklosčiusi tokia etninė situacija: Dauguvos kairiajame krante, Lielupės baseine, gyveno žiemgaliai, o Dauguvos kairiajame krante – lyviai. Tokiu būdu Daugmale atsidūrė neutralioje teritorijoje, buvusioje tarp dviejų etnosų, o tai vienas iš vykams būdingų bruožų (Zemītis, 1993, p. 39–42).

Didelę reikšmę Daugmalei turėjo Dauguvos kelias bei skandinavų veikla šiaime regione (X a. pradžia – XII a. vidurys). Tai patvirtina čia rasti normaniškos kilmės daiktai: vėžlinės segės, apyrankės, monetos, ietigaliai, pakabučiai, šukos ir kt. (Ģinters, 1936a, p. 48, att. 13: 11; Latvijas, 1974, p. 269; Zemītis, 1993, p. 42; Urtāns, 1977, p. 112; Jansson, 1992, p. 61–76; Mygurevič, 1965, c. 47, 83–84, tab: XXIV: 3). Dalis dirbinių, rastų Daugmaleje, buvo pagaminti vietoje pagal atvežtus skandinaviškus pavyzdžius. Tokie yra 9 skydo pavidalo pakabučiai (XI a. vidurys – XII a.). Skandinavijoje ir Rusijoje jie datuojami X a. viduriu – XI a. viduriu. Kad šie dirbiniai gaminti vietoje, patvirtina rasta liejimo formelė (Zemītis, 1994b, p. 145–147, att. 1, 3, 4). Vietoje gaminti, anot A. Radinio, pakabučiai, vaizduojantys vikingų raitelius (Radinš, 1992, p. 123). Beje, dalis Rytų kraštų, Vakarų Europos (pvz., stikliniai lygintuvai), Caune, 1994, p. 48, 51, att. 1) rusų, pamario dirbinių atvežta tarpininkaujant skandinavams (Zemītis, 1993, p. 41).

Normanų buvimą Daugmaleje liudija Salaspilio Laukskuolos kapyno tyrinėjimų duomenys. Čia buvo rastas X a. pabaiga datuojamas moters skandinavės kapas. Taip pat Daugmaleje rastas akmeninis ornamentuotas buožės galas su runų įrašu. Atlirkti laboratoriniai tyrimai parodė, kad šis dirbinys pagamintas iš vietinės žaliavos. Tai leidžia manyti, kad ji

3 pav. Daugmalės archeologiniai paminklai: 1 – piliakalnis, 2 – gyvenvietė (a – vakarinė dalis, b – rytinė dalis), 3 – kapinynas. Pagal: Zemītis, 1993, att. 1.

skandinavai pagamino Daugmalėje. Kai kurie archeologiniai duomenys ir rašytiniai šaltiniai leidžia manyti, kad Daugmalėje buvo apsistoję išeiviai iš Danijos.

Apie jų buvimą šiame centre liudija rasti moliniai audimo staklių pasvarai, ornamentuoti štampu. Iki šiol Daugmalėje yra aptikti tik trys tokie dirbiniai (Urtāns, 1969, att. 72: 9; Urtāns, 1968š, att. 116: 9; Radiņš, Zemītis, 1988š; LVM A: 12705: 153). Pirmasis puoštas iškilaus kryžiaus ornamentu (pav. 4). I jį labai panašūs rasti Palangoje, Apuolėje, Danijoje (VIII–XII a. pradžia) (Žulkus, 1998, p. 254–255, pav. 161:1, 2–3, 5–6, 162: 4–5). Antrasis puoštas piršto įspaudais, trečiasis – kryželio motyvu. Pagal E. Mugurevičiaus tipologiją tokia kryželio forma priskiriama emaliuotų kryželių suapvalintais galais tipui. Panašūs kryželiai žinomi Tervetėje, Daugmalėje, Asotėje, Salaspilio Laukskuoloje, Mežuotnėje, Vecsaulės Čapanuose. Jie pasirodė XI a., paplito XII a. (Mygurevič, 1965, c. 63, tab. X: 5, VIII: 1, 2; Mugurēvičs, 1974, p. 220, att. 1:1, 2). Daugmalėje rastajį trečią pasvarą galima datuoti XII a. I puse. Moliniai audimo staklių pasvarai būdingi germanams, o ornamentuoti štampu buvo paplitę Šlēzvige-Holšteine (kitur jie gana retai teaptinkami). V. Žulkaus nuomone, tokie radiniai liudija apie žmonių iš Danijos pietinių sričių dalyvavimą prekyboje ir jų gyvenimą (Žulkus, Urbanavičius, 1995, p. 11). Adomas Brēmenietis savo kronikoje pasakoja apie apie danų karinius susidūrimus ir kolonizaciją Rytų Pabaltijyje (Žiemgaloje ir Semboje). Šie įvykiai datuojami X–XI a. (Andersons, 1990a, p. 37–38; 1990b, p. 25). Taip pat apie 900 m. buvusi skandinavų persikėlimą iš Danijos į Žiemgalą bei Prūsiją užsimenama Eriko kronikoje (Andersons, 1990a, p. 38). Normanų sagose pasakojama apie legendinį Hadingo žygį į „Duna urbem“ (Mugurēvičs, 1992, p. 125; Mickevičius, 1997, p. 191). Ši victovė latvių tyrinėtojų lokalizuojama Daugmalėje (Balodis, 1938, p. 149; Andersons, 1990a, p. 35; Mugurēvičs, 1992, p. 126). Taigi archeologiniai duomenys ir rašytiniai šaltiniai leidžia manyti, kad šiame Padauguvio centre laikinai, prekybos sezonų metu, buvo įsikūrę danų pirklių. V. Žulkaus tyrinėjimai parodė, kad egzistavo pastovūs prekybiniai ryšiai tarp Šlēzvigo ir pietinių kuršių centro – Palangos (Žulkus, 1997a, p. 185–186), tačiau teigti, kad Daugmalėje buvo skandinavų kolonija, kaip ir Senojoje Ladogoje, Gniezdove, Maskovičiuose (Zemītis, 1993, p. 41), Jaroslavlio Pavolgyje (Фехнер, 1963b, p. 86–89; Кирпичников, Лебедев, Дубов, Назаренко, 1980, p. 29–31; Mickevičius, 1994, p. 119–121), duomenų nepakanka, nes iki šiol dar nėra rasti normanų laidojimo paminklai.

Be skandinavų, lyvių, žiemgalių, Daugmalėje gyveno rusai bei latgaliai. Mišrią etninę situaciją matome Birkoje, Gnezdove (Булкин, Лебедев, 1974, p. 14, 17), Palangoje (Žulkus, Urbanavičius, 1995, p. 11), Ladogoje (Кирпичников, 1985, p. 17–18, 25; Кирпичников, Лебедев, Дубов, Назаренко, 1980, p. 29–31), Jaroslavlio Pavolgyje (Фехнер, 1963, p. 86–89) ir kitur.

Daugmalės prekybos intensyvumą rodo numizmatinė medžiaga (monetas, svarstyklės, svareliai, sidabro lydiniai). Šiuo metu Daugmalėje rasta 190 arabiškų, bizantiškų, Vakarų ir Šiaurės Europos monetų, kurios datuojamos X–XII a. viduriu. Dauguma jų priskiriama X a. viduriui – XI a. viduriui (Berga, 1994, p. 41–45). Nustatyta, kad šiame centre buvo padirbinėjamos Vakarų Europos monetos. Daugmalėje jų buvo rasta 8 vienetai, o priešais esančiam Laukskuolos kapinyne – 12 vienetų, datuojamų XI a. II puse (Berga, 1993, p. 25–28).

Daugmalėje aptiktos svarstyklės (26 vnt.) (Berga, 1996, p. 58) ir svareliai (60 vnt.) (Urtāns, 1977, p. 112), tuo tarpu tokiuose prekybos centruose kaip Novgorode aptiktos 34 svarstyklės, Jersikoje – 1, Kuoknesėje – 1 (Berga, 1996, p. 50–59), Gnezdove – 10. Gnezdove kiek daugiau svarelių – 89 vienetai (Пушкина, 1991, p. 227). Daugmalėje rasta ir sidabro lydinių (Mygurevič, 1965, рис. 3).

Nemažai šiame prekybos centre yra aptikta importuotų dirbinių iš Rytų kraštų, Rusios: stiklinių karolių, apyrankių, žiedų (Гинтерс, 1936a, p. 48; Mygurevič, 1965, p. 72–77), molinių emaliuotų margučių (Mygurevič, 1965, p. 71), kauri kiautelių, pintų grandinelių (Mygurevič, 1965, p. 81, tab. XVII: 1, 2, рис. 25), šiferinių verpstukų (36 vnt.) (Latvijas, 1974, p. 238; RADIŅŠ, Zemītis, 1988, p. 119; 1987š; Zemītis, 1991š.; 1992š.), kryželių (Гинтерс, 1936a, p. 48; 1936b, p. 103; Mygurevič, 1965, p. 63–66, рис. 29, tab. VIII: 2–6, 9, 13, IX: 2–4, 10; Mugurēvičs, 1974, p. 220–230, att. 1: 4, 12, 20, 32, 35, 36, 2: 27, 33, 3), Jaroslavo Išmintingojo giminės pakabučių (Mygurevič, 1965, p. 87, рис. 1, 6) ir kitų. Dalis dirbinių, rastų Daugmalėje, gaminti pagal įvežtinus rusiškus pavyzdžius (pvz.: Riurikovičių giminės pakabučiai (Mugurēvičs, 1994, p. 79–81, att. 2), XII a. datuojama formelė lieti pakabučiams, vaizduojantiems jaučio galvą (RADIŅŠ, 1994, p. 92–95). Žinomi čia dirbiniai atkeliauvių iš Suomijos (pvz., geležiniai skiltuvai) (Лехтосало-Хиландер, 1979, p. 88).

Viena gausiausiai Daugmalės komplekso radinių grupių – gintaras. Tyrinėtojai mano, kad čia yra buvęs gintaro apdirbimo ir prekybos centras. Tai patvirtina archeologinių kasinėjimų duomenys. Daugmalėje rasta

4 p a

210 nea
Žinomi
kalnyje,
rastas K
kg (Radi

Lygin
kitų cent
dirbinių,
kad čia s
tuo tarpu
su amat
Talsuose
prekyba
proc., Je

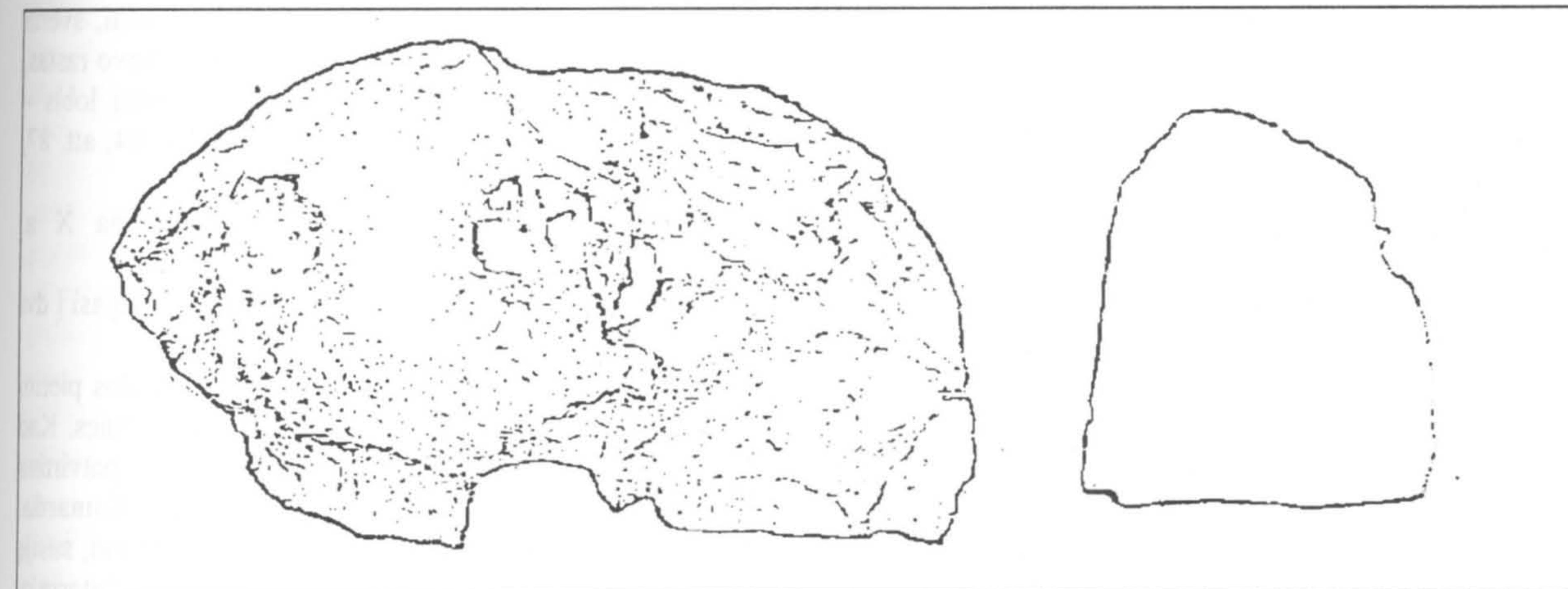
Amat
apie 26
fragment
išrankiai
auksu. I
verslai.
duomeny
apdirbt

Iš pr
o vėliai
Tam tik
gyvenvi
lydymo
néje –
verpstuk

Nuo
krosnys
buvusiu
p. 41;
Panašū
p. 32–

Daugmalėje
ž situaciją
dėv, 1974,
ius, 1995,
17–18, 25;
uko, 1980,
, 1963, p.

rodo nu-
svareliai,
rasta 190
Europos
Dauguma
ui (Berga,
ntre buvo
augmalėje
esančiam
amų XI a.

4 pav. Molinis audimo pasvaras iš Daugmalės gyvenvietės. Pagal: Radinš, Zemītis, 1988š.

210 neapdirbtu ir 80 apdirbtu gintaro gabaliukų. Žinomi čia ir keli lobiai. Pirmame, rastame pilialkalnyje, buvo 0,543 kg neapdirbtu gintaro, kitas, rastas Kabelėje (10 km žemiau Daugmalės), svėrė 25 kg (Radinš, 1992, p. 117–122).

Lyginant Daugmalės archeologinę medžiagą su kitų centrų radiniais matyti, kad Daugmalėje daugiau dirbinių, susijusių su prekyba. G. Zemītis apskaičiavo, kad čia su žemės ūkiu susijusių dirbinių yra 1,4 proc., tuo tarpu Talsuose – 22,2 proc., Jersikoje – 3,2 proc.: su amatais Daugmalėje – 63,5 proc., atitinkamai Talsuose – 56,9 proc., Jersikoje – 96,3 proc., su prekyba Daugmalėje – 34,9 proc., Talsuose – 20,8 proc., Jersikoje – 0,5 proc.

Amatų lygi rodo rastos geležies lydimo krosnelės, apie 265 spalvotam metalui lieti naudotų tiglių fragmentų, juvelyrų dirbtuvės su metalo apdirbimo įrankiais. Čia geležis buvo inkrustuojama sidabru ir auksu. Be metalo apdirbimo, buvo išvystyti ir kiti verslai. Tai patvirtina Daugmalės archeologiniai duomenys (čia rastos XI a. puodų degimo krosnys, apdirbtas kaulas ir kt.).

Iš pradžių Daugmalėje vyravo laisvas užstatymas, o vėliau susiformuoja reguliarus užstatymo planas. Tam tikrų dirbinių koncentracija parodė, kad rytinėje gyvenvietės dalyje vyrauja radiniai (tigliai, geležies lydimo krosnelės ir kt.), susiję su amatais, o vakarienėje – su prekyba (svareliai, svarstyklės, importuoti verpstukai ir kt.) (Zemītis, 1988, p. 41–42).

Nuo XI a. Daugmalėje paplinta molinės kupolinės krosnys. Jų ir žiestos keramikos atsiradimas rodo buvusius ryšius su Pamario slavais (Urtāns, 1967, p. 41; 1971, p. 57; Radinš, Zemītis, 1988, p. 118). Panašūs radiniai žinomi ir Palangoje (Žulkus, 1986, p. 32–35; 1989, p. 45–56).

Daugmalė iškilo X a. pradžioje. Ji klestėjo X a. II-oje – XI a. I-oje pusėje. Smukimas prasidėjo XI a. viduryje ir tęsėsi iki XII a. vidurio, kai šis prekybos centras galutinai sunyko. Tai susiję su Baltijos jūros regione vykusiais procesais, kai XI a. viduryje baigėsi vikingų epocha. Skandinavų vietą užėmė vokiečių pirkliai.

A. Caunė, nagrinėdamas miestų atsiradimo Padauguviuje klausimą, nurodė, kad XII a. viduryje, sunykus Daugmalei, jos vaidmenį perėmė Dolės salos mikroregionas su centru Martinsaloje. Tačiau iš miestą išauga Ryga, kuri iškilo XII a. II-oje pusėje. Tuo metu Baltijos jūros regione atsirado ir paplito kogo tipo laivai. Jiems iki Dolės salos nuplaukti trukdė Dauguvos slenksčiai, o patogus natūralus uostas buvo Rygoje. Nors Ryga nebuvó administracinis centras, tačiau čia buvo didelė prieplauka bei prekyvietė, kur susitikdavo baltų, ugrofinių, vokiečių, rusų, Gotlando pirklių. Greičiausiai dėl šios priežasties Livonijos vyskupas perkėlė savo sostinę iš Iškilės į Rygą (Caune, 1992, p. 9–13).

Daugmalė turi daug panašumų su Gnezdovu ir Birka: šie centrali įsikūrę prie patogių prekybinių kelių, jiems būdingas polietniškumas, iš dalies sutampa jų klestėjimo periodas. Skirtingai nei Daugmalėje, Gnezdove ir Birkoje pakilimo pradžia laikomas IX a., o suklestėjimas – IX a. vidurys – X a., smukimas – X a. pabaiga – XI a. pradžia (Славяне, 1987, p. 77–78; Абдусин, p. 19; Blindheim, 1987, p. 53–58). Kiek vėliau – XI a. iškilo Palanga ir Žardė (Genys, 1994, p. 80–81, 88), o Daugmalės klestėjimo laikotarpis baigėsi kiek vėliau. Bendra šiems centrami tai, kad gyventojų pagrindinis verslas buvo prekyba ir amatai, juos nustelbė kiti centrai: Daugmalė – Ryga, Gnezdovą – Smolenskas, Haitebiu – Šlēzvigas,

Birką – Sigtūna (Blindheim, 1987, p. 58). Būta ir skirtumų – Daugmalė ir Gnezdovas neturėjo tokiu gyvenvietės įtvirtinimų kaip Haitebiu ir Birka X a. pradžioje, neįsigalėjo čia ir krikščionybė (Булкин, Лебедев, 1974, p. 17).

Be Dauguvos, žiemgaliams buvo reikšmingas *Lielupės vandens ir sausumos kelias*. Lielupė rašytiniuose skandinavų šaltiniuose vadinama Seim-gol (Mickevičius, 1993, p. 123–124; Мельникова, 1986, p. 153–157), Henrico Latvio kronikoje – *Misa*, Livonijos eiliuotoje kronikoje – *Semegaller Aa*, kituose – *Semigallorum flumen* arba *Semigallera* (Mugurēvičs, 1961, p. 69). Jos žiotyse buvo įsikūrės 1200 m. Henrico Latvio minimas „*portus semigallorum*“ (žiemgalių uostas) (Bielenstein, 1892, p. 144).

Lielupė prasideda ties Bauske, kur susilicia Nemunėlis (lat. *Memele*) ir Mūša (lat. *Mūsa*). Ši upė ir jos intakai užima didesnį nei 17 000 km² plotą.

Ši upė – vienintelė Latvijoje tinkama navigacijai: nestipri srovė, ji gili, plati, nėra slenksčių.

Rašytiniuose šaltiniuose Lielupė kaip kelias paminėta daug kartų. Pvz., 1219 m. vokiečiai siuntė papildomas pajėgas į Mežuotnę, o 1271 m. jie laivais plaukė prieš mežuotniečius ir grīžo atgal su grobiu.

Remiantis XIII a. rašytiniais šaltiniais nustatyta, kad Žiemgalos vidaus susisiekimui labiausiai naudota Lielupė, o tankus jos intakų tinklas – retai. Smulkesniuose XIII a. II–os pusės karų žygijų aprašymuose nėra užuominė, kad buvo naudoti kiti vandens keliai (Mugurēvičs, 1961, p. 69).

Be Lielupės vandens kelio, ne mažiau reikšmingas buvo ir *Lielupės sausumos kelias*. Jis pirmą kartą paminėtas 1226 m. – *Via Semigallorum* (žiemgalių kelias). Šis kelias prasidėdavo ties Ryga ir éjo palči Lielupę. Véliau jis minimas 1258 m. žygio aprašyme, kai kalavijuojai iš Rygos pro Babtēs ezerą éjo į Mintaują (Mugurēvičs, 1961, p. 69).

Kad Lielupės vandens ir sausumos kelias yra buvęs reikšmingas, patvirtina Lielupės pakrantėse rasti dirbiniai, susiję su prekyba, bei sidabro lobiai. Tai svarstyklės, svareliai, sidabro lydiniai, skandinaviški kalavijai, kirviai, Vakarų Europos ietigaliai ir monetos, suomių geležiniai skiltuvai, lyvių zoomorfiniai pakabučiai, bizantiškos ir arabiškos monetos, rytietiškos ir rusiškos kilmės karoliai, kauri kiauteliai, kryželiai (Mygurevič, 1965, p. 1–4, 15, 18, 20, 25, 27, 29, 31, tab. 4; Graudonis, 1978, p. 45; 1979, p. 88; Bepra, 1988, p. 71, p. 1, 6, 11, 17; Daiga, 1974, p. 187; Mugurēvičs, 1974, att. 3; 1992, abb. 1; Latvijas, 1974, p. 241, 243, att. 171; Caune, 1987, p. 52; Kazakevičius, 1996, p. 29–33, 103–104, pav. 25; Berga, 1996, att. 1). Rastas Salgalės Ryjniekų lobis (datuojamas apie 1000 m.),

kurį sudaro sidabriniai lydiniai ir papuošalai, sveria 5749 g. Kiti duomenys teigia, kad kai jis buvo rastas, svérė net 11 kg. Kiek mažiau svérė Pudžų lobis – 1900 g (Urtāns, 1977, p. 180–180, 183–184, att. 87, 90).

Lielupės kelias ypatingą svarbą įgauna X a. pabaigoje – XI a. pradžioje.

Lielupės vandens ir sausumos kelias šakoja i dvi dalis – *Mūšą ir Nemunėlį*.

Pirmaji atšaka – Mūšos suko į Žiemgalos pietinę pakraštį, aukštaičių ir žemaičių šiaurines žemes. Kad Mūšos kelias buvo svarbus to meto prekybai, patvirtina upės pakrantėse (Islycės Puodiniai, Kamarda, Pamiškiai ir kt.) aptikti archeologiniai radiniai, susiję su prekyba. Tai svareliai, stikliniai ir gintariniai karoliai, sidabro lydiniai, kauri kiauteliai, kryželiai (Tautavičienė, 1974, p. 43–45; Kuncienė, 1981a, p. 89; Daiga, 1979, p. 35–36, att. 7: 10; Mygurevič, 1965, p. 2–3, 25, 29, 31; Mugurēvičs, 1974, att. 3; Kuncienė 1981b, pav. 2; Lietuvos, 1978, žem. 73). Ties Kruoja Mūšos kelias šakoja i dvi dalis. Viena vedė Mūša aukštyn į vakarus ir jungėsi su Ventos, Mintaujos (Jelgavos) – Sidabros – Šiaulių keliu (Genys, 1996, p. 102, žem. 103; 1997, p. 146, 149, Fig. 1, 2, 3). Kita – *Kruojos atkarpa* suko į pietus, Kruoja aukštyn ir vedė į šiaurines aukštaičių žemes. Kad minėtas kelias buvo naudojamas prekybos tikslams, patvirtina Kruojos ir Vėzgės pakrantėse randami radiniai, susiję su prekyba. Tai Vakarų Europos ietigalis, gintaras iš Linksmučių (Kulikauskas, Volkaitė-Kulikauskienė, 1949š; Kuncienė, 1981a, p. 68–69) ir „kario“ apyrankės, gintaras iš Šukionių (Vaškevičiūtė, 1989š; 1990, p. 116; 1990š; 1990, p. 116; 1992, p. 128). Remiantis šiais duomenimis galima manyti, kad šis kelias prekybos tikslams intensyviai pradėtas naudoti nuo XI a. pradžios.

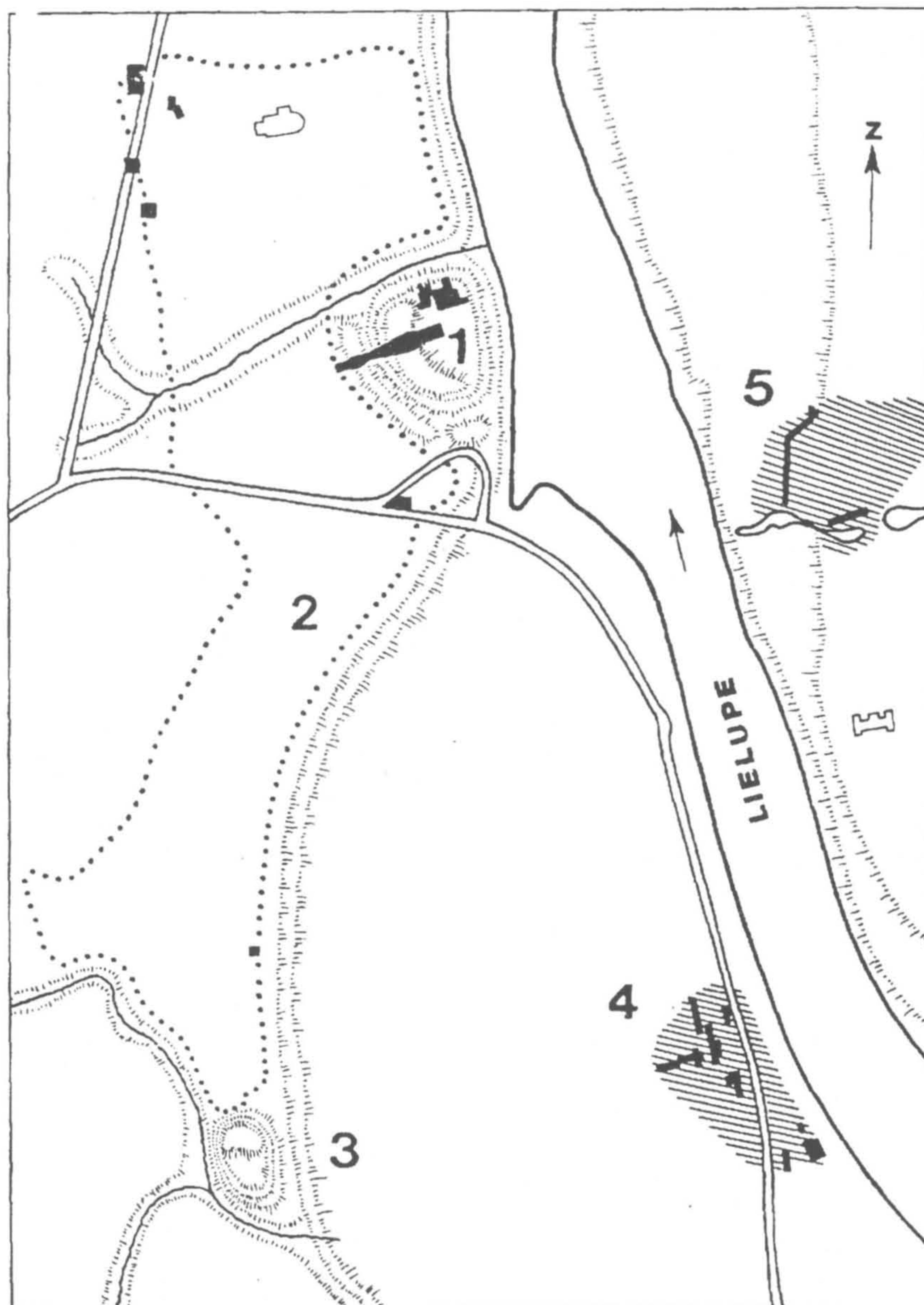
Kita – *Nemunėlio atšaka* vedė į pietinę Sélą ir Lietuvą. Kad šis kelias buvo naudojamas prekyboje, patvirtina aptikti archeologiniai dirbiniai, susiję su prekyba. Tai gintaras, svarstyklės ir svareliai, lyvių zoomorfiniai pakabučiai, latgališkos „kario“ apyrankės, skandinaviški kirviai, kalavijų makštu apkalai, arabiški dirhemai, Vakarų Europos kalavijas iš Vecsaulės Čapanų, Jaunsaulės Silinių (Mygurevič, 1965, p. 3, 4, 27, 29, 31; Bepra, 1988, p. 71, p. 1, 6; Latvijas, 1974, p. 241; Mugurēvičs, 1974, att. 3; 1992, abb. 1; Caune, 1987, p. 52; Daiga, 1974, p. 187; Kazakevičius, 1996, p. 118–119; 1998, p. 310, 321). Remiantis šiais duomenimis, galima manyti, kad šis kelias prekybos tikslams intensyviai pradėtas naudoti nuo XI a. pradžios.

10 km žemiau Bauskės, kur Lielupė daro vingi šiaurės kryptimi, buvo didelis rytu žiemgalių politinis

lai, sveria
ivo rastas,
ų lobis –
4, att. 87,
na X a.
ojasi į dvi

os pietinį
mes. Kad
patvirtina
Kamarda,
iai, susiję
šintariniai
kryželiai
(, 1981a,
туревич,
974, att.
žem. 73).
is. Viena
Ventos,
ių keliu
46, 149,
i pietus,
ų žemes.
prekybos
krantėse
Vakaru
kauskas,
981a, p.
Šukionių
1990, p.
menimis
tikslams
džios.

Sėlą ir
ekyboje,
susiję su
ui, lyvių
„kario“
makštū
alavijas
уревич,
71, рис.
74, att.
, 1974,
998, p.
manyti,
орадетас
ро винг
политинис

5 p a v. Mežuotnēs archeologiniai paminklai: 1 – piliakalnis, 2 – gyvenvietė, 3 – „Vyno kalno“ piliakalnis, 4 – Mežuotnēs kapinynas, 5 – Mežuotnēs Centro kapinynas. Pagal: Atgāzis, 1989, att. 13

ir ekonominis centras **Mežuotnē**. Šio centro archeologinių paminklų kompleksą sudaro 2 piliakalniai (vienas iš jų – su 3500 m^2 dydžio aikštеле – yra tyrinėtas), 13 ha ploto gyvenvietė, du kapinynai bei prieplauka (pav. 5).

Archeologiniai tyrinėjimai parodė, kad čia žmonių gyventa IX–XIII a. Mežuotnēje buvo išvystyti amatai. Tai patvirtina piliakalnyje rastos liejimo formelės, tigliai, kaltai, kūjai, dildės, nebaigtai gaminti dirbiniai, jų žaliava, šlakas, metalo lydymo krosnelė. Čia randami kaulo ir rago dirbiniai bei gamybos atliekos

rodo, kad piliakalnyje dirbo amatininkai, gaminę sagas, lanko apkalus. Taip pat čia gaminti svareliai, verpstukai, liejimo formelės. Panašūs dirbiniai, datuojami XI–XII a., aptiki gyvenvietėje (Brīvkalne, 1960, p. 61–78; Latvijas, 1974, p. 204–206).

Mežuotnēje gausu importinių dirbinių. Tai lietuviški ilgieji sidabriniai lydiniai (XII–XIII a.) (Duksa, 1981, p. 115), arabų dirhemai (Бепра, 1988, p. 71), Pareinės kalavijas su užrašu „UFLBERHT“ (IX a.), skandinaviški ietigaliai ir kirviai (Atgāzis, 1971, p. 29; Latvijas, 1974, p. 241–242) bei apyrankė (Мугуревиц,

1965, p. 83), Vakarų Europos moneta, sraigių kiauteliai, stikliniai karoliai, gintaras ir kt. (Mygurevič, 1965, nr. 15, 25, 29, 31; Atgāzis, 1970, p. 44), kuršiškas T tipo (pagal V.Kazakevičių) kalavijas (Kazakevičius, 1996, p. 53–58, 113, pav. 58), latgališkas pentinis kirvis (Atgāzis, 1964, p. 112–117) ir „kario“ apyrankė (Daiga, 1974, p. 187), suomiškas geležinis skiltuvas (Лехтосало-Хиландер, 1979, p. 88), rusiški kryželiai (Mygurevič, 1965, p. 63–66, tab. VIII: 1; Mugurēvičs, 1974, p. 220–230, att. 1: 3, 17, 3), žvaigždinės segės ir emaliuoti moliniai margučiai (Mygurevič, 1965, p. 71, 89–90, tab. XIII: 1–3, XXVI: 1). Nemažai rasta svarstyklų (8 vienetai) (Бепра, 1988, p. 57–58) ir svarelių (19 vienetų) (Ceplite, 1974, p. 205–206).

Radinių ir lobių, susijusių su prekyba, buvo rasta Mežuotnės apylinkėse, ypač Čunkanuose–Drengeruose. Tai gintariniai ir stikliniai karoliai, skandinaviški ietigaliai ir kirviai, Vakarų Europos ietigaliai, normaniškos trilapės segės, svarstyklės, svareliai ir kt. (Bebre, 1984, p. 29; Atgāzis, Bebre, 1986, p. 21–23; Atgāzis, 1990, p. 38–42; 1992, p. 28; Urtāns, 1977, att. 124).

Mežuotnėje konstatuotos iš vakarų slavų regiono atkeliavusios naujovės (kupolinės krosnys, aslos, plūktos moliu), datuojamos XI–XII a. (Brīvkalne, 1960, p. 74–76; Atgāzis, 1970, p. 44). Analogijos žinomas Palangoje, kurios kiek ankstesnės – X a. II–osios pusės – XI a. pradžios.

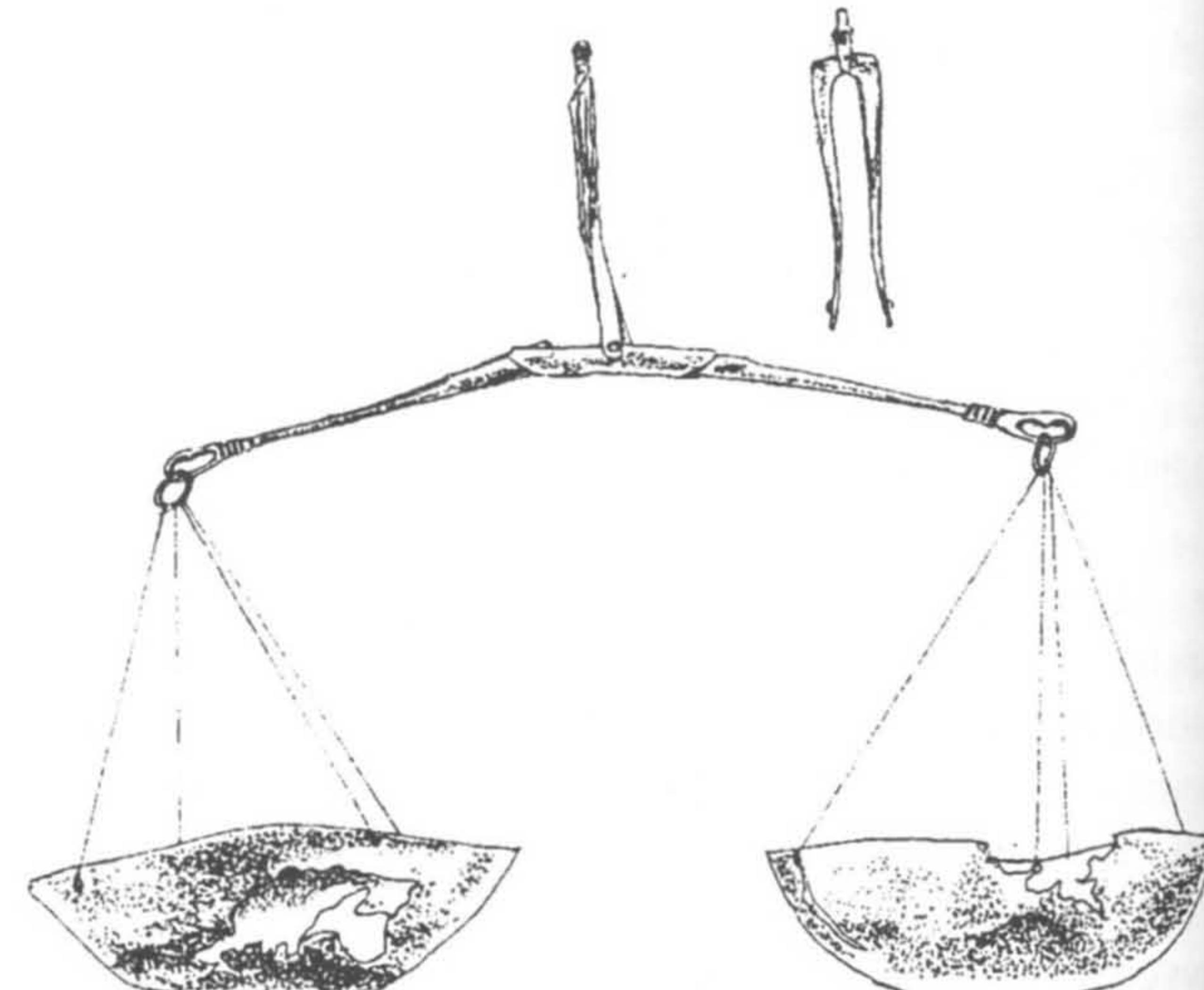
Kad Mežuotnė buvo reikšmingas prekybos centras, patvirtina jos paminėjimai rašytiniuose šaltiniuose. Arabų geografas Idrisi (XII a.) savo žemėlapyje pažymėjo Medsūną. J. Lelevelis, M. Ekblonas ją lokalizavo Mežuotnėje. Kalbininkai mano, kad seniau Mežuotnė vadinta Mežūne arba Mežuone, todėl tokia forma galėjo patekti į Idrisi sudarytą pasaulio aprašymą (Brīvkalne, 1960, p. 61–63).

Tačiau importas, skirtingai nei Daugmalėje, Mežuotnėje „vėluoja“. Taigi šio centro pradžia laikytina IX a., klestėjo XI a. Periodo pradžioje (X a. pabaiga – XI a. pradžia) pasirodo turtingi pirklių kapai, aptikti Mežuotnės Centro kapinyne (Atgāzis, 1971, p. 29). Kad Mežuotnė tapo svarbiu regiono politiniu ir ekonominiu centru, patvirtina piliakalnio tyrinėjimo duomenys. Nustatyta, kad jis stipriai sutvirtintas XI a. pradžioje, tuo metu pylimas pasiekė 7 m aukštį (Latvijas, 1974, p. 205). XII a. Mežuotnės reikšmė smuktelėjo, tačiau, skirtingai nuo Daugmalės, ji nebuvo apleista. Tai atsitiko greičiausiai dėl tos priežasties, kad Mežuotnė buvo Rytų Žiemgalos politinis ir administracinis centras (Bielenstein, 1892, p. 118–129). Politinis valdžios sukonzentracijos palaikė jos egzistavimą. Antra vertus, didelės reikšmės turėjo

procesai, vykę rytų baltų kraštuose. Ten vėliau atėjusios inovacijos žemės ūkyje turėjo geresnę terpę nei vakarų baltų regione, ir tai lėmė ūkio pakilimą, skatino amatus, prekybą (Žulkus, 1997, p. 25–26). Kadangi Mežuotnė buvo patogioje geografinėje padėtyje, prie kelio iš Lietuvos į Padauguvą ir Estiją, ekonominiai pokyčiai, vykę kaimyniniuose kraštuose, turėjo įtakos Upmalės regionui bei jo centrams. Nereikia pamiršti ir to, kad prekyba su rusų kraštais nesmuko kaip su skandinavais. Mežuotnės ekonominėi raidai didelės įtakos turėjo XIII a. pradžioje prasidėję vokiečių riterių kryžiaus žygiai, kurie suardė nusistovėjusius prekybinius ryšius.

Mežuotnės modelis yra kiek panašus į Senosios Ladogos (Кирпичников, 1985, p. 3–26), kurios virtimą miestu palaikė atgalinis sidabro kelias bei politinės valdžios buvimas, tik pirmojoje visi šie procesai vyko vėliau.

Iš šio prekybos centro éjo vadinamasis *Mežuotnės – Salaspilio* sausumos kelias, kuris Dauguvą krito ties Salaspiliu ir Ikškile. Jis minimas 1220 m. karo žygio aprašyme, kai vokiečių kariuomenė atžygiavo iki Salos ir, keliaudama visą naktį, pasiekė Lielupę, paruošė kariuomenę Mežuotnės apgulčiai. Tiksliau ši kelią lokalizuoti padeda XVIII a. pabaigos Mellino žemėlapis, kuriame pažymėtas kelias, éjęs nuo Duolės salos Bauskės–Mežuotnės link. Dauguvoje ties Salaspilio – Ikškilės rajonu yra daug seklumų. Remiantis archeologiniais duomenimis, čia nuo akmens amžiaus yra buvusi upės perėjimo vieta (Mugurēvičs, 1961, p. 69).

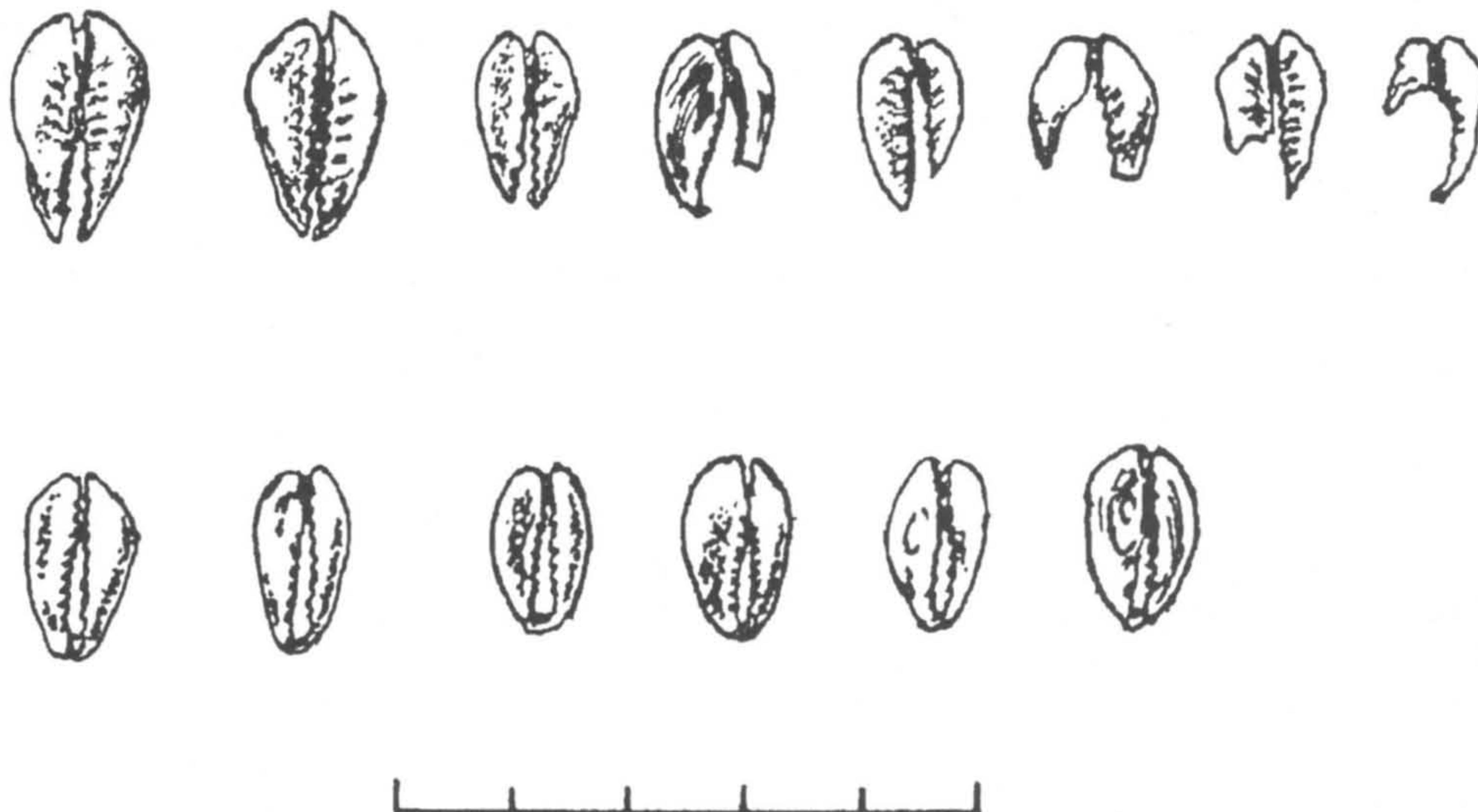

6 p a v. Svarstyklės iš Ringuvėnų kapinyno. Piešė H. Ostašenkovas.

iu atėjusios
terpę nei
pakilimą,
(25–26).
ografinėje
i ir Estiją,
kraštuose,
centram.
u kraštais
conominei
prasidėjė
e suardė

Senosios
, kurios bei
elias bei
visi šie

ežuotnės
ivą krito
m. karo
tžygiavo
Lielupę,
ksliau ši
Mellino
o Duolės
oje ties
eklumų.
akmens
urėvičs,

7 p a v. Kauri kiauteliai iš Papilės kapinyno, kapo Nr. 6. Piešė H. Ostašenkovas.

Ypač svarbi vakariniams, pietiniams žiemgaliams, Šiauriniams, viduriniams kuršiams ir žemaičiams buvo Venta. Jos bendras ilgis yra 346 km. Venta nuo aukštupio iki Kuldygos navigacijai netinka: trukdo slenkščiai, kriokliai. Žemiau Kuldygos jos tékmë lëta, yra gili (Kundziņš, 1974). Kad Venta buvo svarbus prekybos kelias Vakarų Žiemgaloje (Pavirvytė–Gudai, Papilė, Ringuvénai (pav. 6.) ir kt.), patvirtina Kurše aptiki radiniai bei lobiai, susiję su prekyba (Kuncienė, 1972, p. 182, 191–192, pav. 24; Kuncienė, 1981a, pav. 1, 4, 6, 10; Mygrevič, 1965, piic. 2; Duksa, 1981, p. 105; Urtāns, 1977, att. 124; Mugurēvičs, 1992, abb. 1; Genys, 1997, Fig. 1). Pastarasis kelias jungesi su prekybiniais keliais, éjusiais iš Rytų Kuršo, Lielupės – Mūšos, Šiaulių – Kulpės – Sidabros (Genys, 1997, p. 145–146).

Ventos pakrantėse buvo įsikūrės vienas žymesnių žiemgalių centrų *Papilė*. Archeologinių paminklų kompleksą sudaro 2 piliakalniai (abu stipriai apardytii) (Lietuvos, 1975, p. 126–127), kapinynas (VIII–X a.) (Lietuvos, 1977, p. 82–83), kuriami rasti 24 kauri kiauteliai (pav. 7) (Kuncienė, 1972, p. 182), gintaras (Sidrys, 1994, p. 94), skandinaviški ietigaliai (Mygrevič, 1965, p. 47), lyvių zoomorfiniai pakabučiai (Kuncienė, 1981a, pav. 15).

J. Genys nurodė, kad *Pavirvytėje–Guduose* galėjo būti sezoniškė prekyvietė (t. y. ta vieta, buvusi genčių paribiuose, prie svarbių prekybinių kelių) (Genys, 1997, p. 151–152). Iš tiesų ši vietovė buvo Žiemgalos paribyje su Kuršu, prie svarbaus Ventos prekybinio kelio. Tyrinėtas buvo tik kapinynas, kuriami rasti 183

kapai, iš kurių 32 degintiniai skiriami kuršiams (XI–XIII a.), 113 griautinių – žiemgaliams (X–XI a.), 38 griautiniai – velyvi (XVI–XVII a.) (Vaškevičiūtė, 1989, p. 55–66). Kuršių pasirodymą šiame regione galima aiškinti dvejopai. Tai galėjo būti jų migracijos padariny, kuri suaktyvėjo Rytų kryptimi nuo XI a. Dėl to kuronizuota dalis Šiaurės Kuršo lyvių (Žulkus, 1995, p. 10), o kita dalis pastumta į Rygos bei Gaujos regioną (Caune, 1992, p. 11–12). Panašiai galėjo būti ir Vakarų Žiemgaloje, kur buvo pastebėti kuršių laidojimo papročiai (be Pavirvytės–Gūdų, Aucėje, Baliuose–Škerstainiuose). Antra vertus, kaip jau buvo minėta, to meto prekybos centrams buvo būdingas polietniškumas ir religinė bei tautinė tolerancija. Dėl šios priežasties kuršiai galėjo atsikelti į ši prekybos centrą. Kad Pavirvytė–Gudai buvo neeilinė prekyvietė, patvirtina aptiki importiniai bei su prekyba susiję dirbiniai: slaviška apyrankė, gintariniai ir stikliniai karoliai, šiferiniai verpstukai, svarstyklės ir svareliai, sidabro lydinių lobis ir kt. (Cholodinska, Striaukaitė, 1978, p. 174–181; Cholodinskienė, 1980, p. 95–97; Cholodinska, 1977š; 1978š; 1979š; 1980š; Vaškevičiūtė, 1984š; Genys, 1997, Fig. 1).

Nuo Ventos vidurupio *Vadakstimi* vedė prekybinis kelias į Vadaksties ir Aucės bei Beržės tarpupyje įsikūrusius vakarinių žiemgalių centrus *Rubos–Rūsyšius*, *Aucę*, *Bėnę*. Šių vietovių paminklai labai mažai tyrinėti. Iš esamų duomenų galima konstatuoti, kad šie centrai yra buvę polietniški. Čia, kaip mano tyrinėtojai, buvo kuršiški degintiniai kapai. Tai patvirtina rasti dirbiniai, pasidengę ugnies patina, kiti

pagal kuršišką tradiciją buvo sulaužyti (Latvijas, 1974, p. 211). Dažni čia radiniai, atkeliavę iš Kuršo, Vakarų Europos, Skandinavijos. Tai įtveriamieji ietigaliai su užbarzdomis, kalavijai, ietigaliai, kalaviju makštų apkalas ir kt. (Atgāzis, 1974, p. 161–167; Latvijas, 1974, p. 242–243; Daiga, 1974, p. 187; Rūša, 1992, p. 92–93; Kazakevičius, 1996, p. 29–33, 98–99, lent. 2; 103, pav. 25; 1998, p. 292, 314).

Greičiausiai iš Rubos–Rūsyšių Aucės prekybinių centrų palei *Aucės upę* aukštyn ējo sausumos kelias Lielupės link.

Ne mažiau reikšmingas buvo *sausumos keliai*,
ėjės nuo Dauguvos žiočių, per šiaurinį Žiemgalos
pakraštį į šiaurinį Kuršą (Mugurēvičs, 1961, p. 69).

Apie senus prekybinius kelius liudija hidronimai. Pvz.: *Virčiuvio* upelio pavadinimas yra ugrofinų kilmės. R. Rimantienė mano, kad tokie hidronimai atsirado ugrofinams prekiaujant su baltais. Jie savo skalūnų dirbinius keitė į baltiškąjį gintarą, o prie mažų upelių buvo įsteigę stovyklėlių (Rimantienė, 1995, p. 191). Greičiausiai šių ryšių dėka atsirado Virčiuvio pavadinimas. Kad šiuo keliu buvo palaikomi seniau nusistovėję prekybiniai ryšiai, patvirtina Virčiuvio pakrantėse aptiki radiniai, susiję su prekyba (svarstyklės) (Lielvircavos Mazruokai) (Mygurevič, 1965, p. 11c. 3).

Sidabros (lat. *Sidrabe*) upelio pavadinimas kilo nuo žodžio sidabras. Jo šaknis sutampa su kitų kalbų, pvz.: anglų – *silver*, švedų – *silver*, vokiečių – *Silber*, latvių – *sudrabs*, rusų – *серебро*. Kadangi šis žodis ne baltiškos kilmės, tai jis greičiausiai pasiskolintas iš skandinavų, su kuriais aktyviausiai prekiauta. Galima manyti, kad sidabras į pietinių žiemgalių žemes plūdo Sidabra bei šalia éjusi sausumos keliu. Greičiausiai ilgainiui šis kelias gavo „Sidabro upės ar kelio“ arba tiesiog Sidabrės pavadinimą. Sidabra įteka į Platonį, o jis į Lielupę ties Jelgava. Sidabros kelias buvo reikšmingas ne tik žiemgaliams, bet ir žemaičiams. Tai patvirtina jo apylinkėse randami importiniai dirbiniai, radiniai, susiję su prekyba, bei lobiai (Jauneikiai – svarstyklės ir svarelis, Vakarų Europos ietigalis, gintaras, latgališkos „kario“ apyrankės (Vaškevičiūtė, 1986, p. 46; 1987a, p. 25–27; 1987b, p. 20–27; 1987c, p. 73–74, 77–78), Nartaučiai – zoomorfiniai ir kryželio formos pakabučiai (Kuncienė, 1972, p. 250), Joniškis – sidabro lydinių lobis (Duksa, 1981, p. 100–102). Ypatingą svarbą Žiemgalos prekybinių kelių sistemoje Sidabros kelias igauna nuo XI a. pradžios.

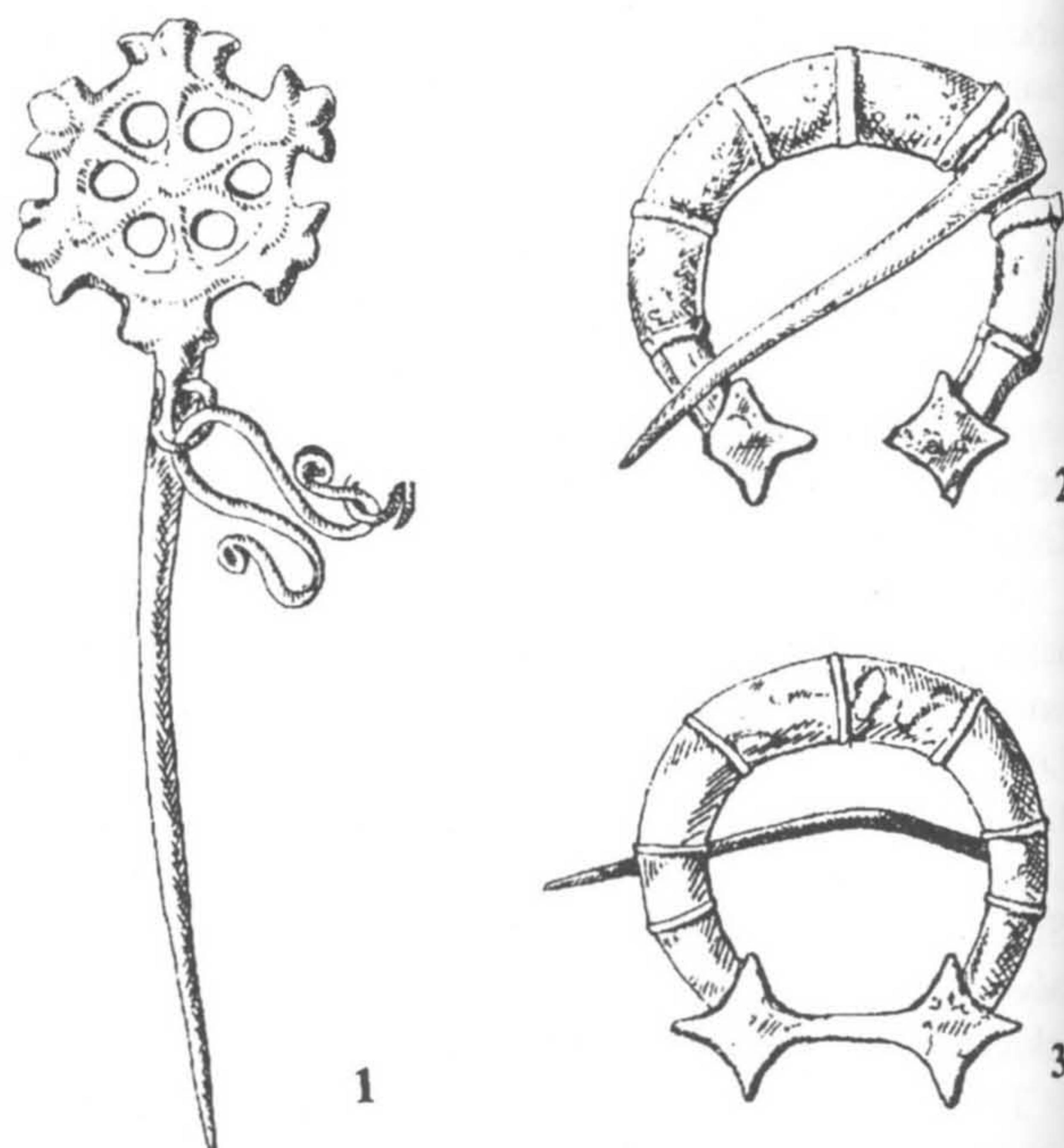
Prie Sidabros upės buvo įsikūrusi *Sidabré*, rašytiniuose šaltiniuose minima nuo XIII a. pabaigos (Bielenstein, 1892, p. 122). Archeologinių paminklų kompleksą sudaro 2 piliakalniai (abu stipriai apardyti),

gyvenvietės likučiai, 2 kapinynai (vienas sunaikintas, kitas stipriai apardytas). Nors radinių, susijusių su prekyba, per Lietuvos istorijos instituto vykdytus archeologinius kasinėjimus nebuvo rasta (Merkevičius, 1998, p. 381–387), tačiau jų gausu Joniškio apylinkėse. Remiantis šiais duomenimis galima manyti, kad Sidabrės prekybinis centras Žiemgalos prekyboje iškilo nuo XI a. pradžios.

Iš žiemgalių centro Sidabrės kelias šakojosi pietų
rytu ir vakarų kryptimis.

Pietinė Sidabra aukštyn Mūšos ir Kulpės santakos link, po to palei Kulpę aukštyn vedė į Šiaulių žemės prekybinius centrus (Jurgaičius, Jakštaičius–Meškius (Bubius) ir kt.), toliau Dubysa į centrinę Žemaitiją (Genys, 1996, p. 102). Kad ši Sidabros kelio atkarpa buvo naudojama prekybos tikslams, patvirtina Jurgaičiuose rasta XI a. bizantiška moneta (Michelbertas, 1996, p. 3–6).

Patogioje geografinėje padėtyje, Dubysos, Mūšos ir Ventos baseinų tarpupyje, kur kirtosi keliai, ēje iš Kuršo, Žemaitijos, Vidurio Lietuvos bei Žiemgalos, buvo įsikūrės *Jakštaičių–Meškių (Bubių)* prekybos centras. Archeologinių paminklų kompleksą sudarotik kapinynas, kuris buvo tyrinėtas (Urbanavičius,

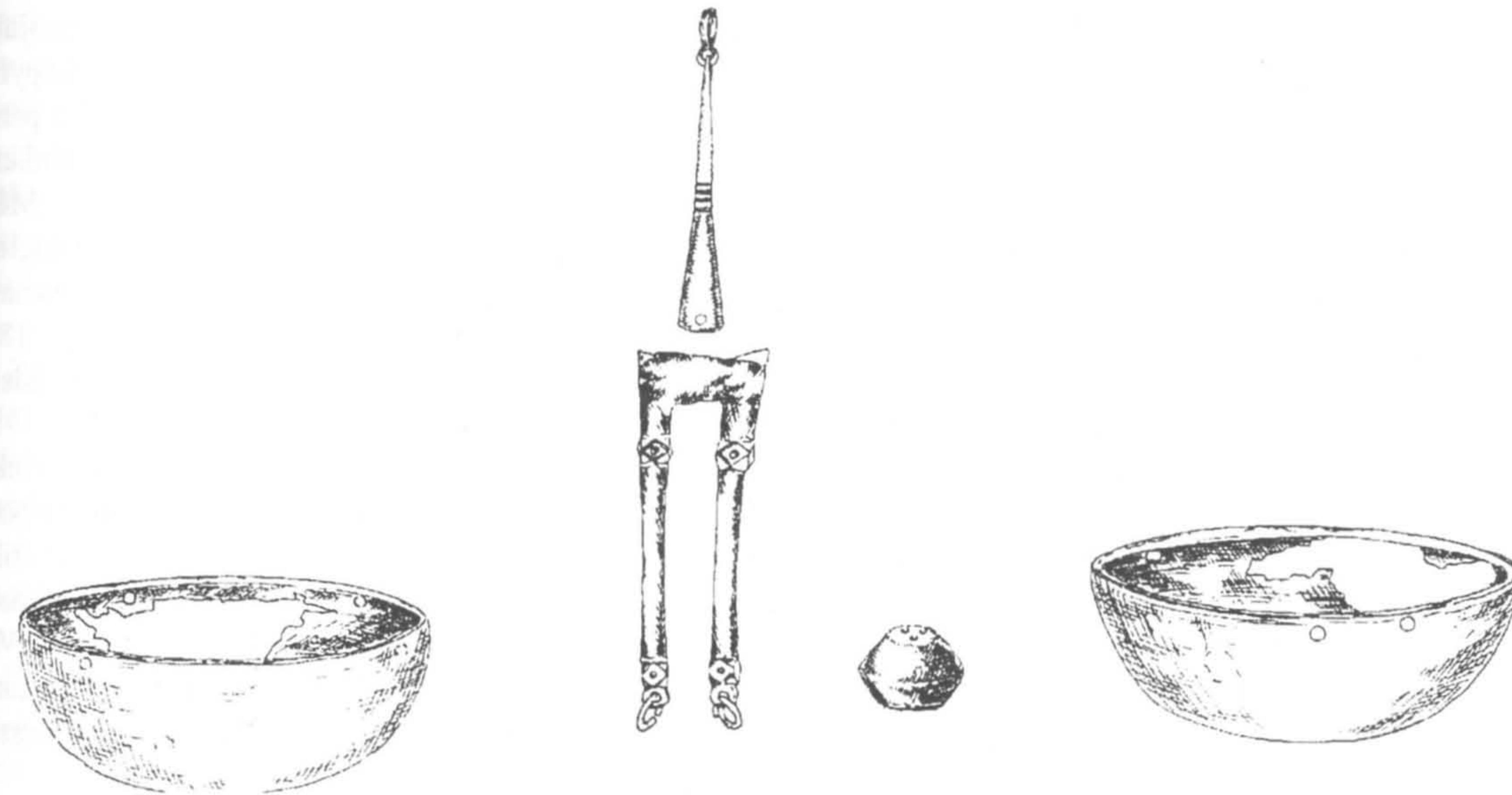
8 p a v. Smeigtukas snaigės formos galvute (1) ir pasaginės segės žvaigždiniais galais (2, 3) iš Jakštaičių–Meškių kapinyno: 1 – kapas Nr. 71, 2, 3 – atsitiktiniai radiniai.
Piešė A. Ruzienė.

naikintas,
sijusių su
vykdytus
rkevičius,
pylinkėse.
nyti, kad
prekyboje

osi pietų,

santakos
ių žemės
-Meškius
Žemaitiją
o atkarpa
atvirtina
moneta

s, Mūšos
ai, éjé iš
emgalos,
prekybos
ą sudaro
navičius,

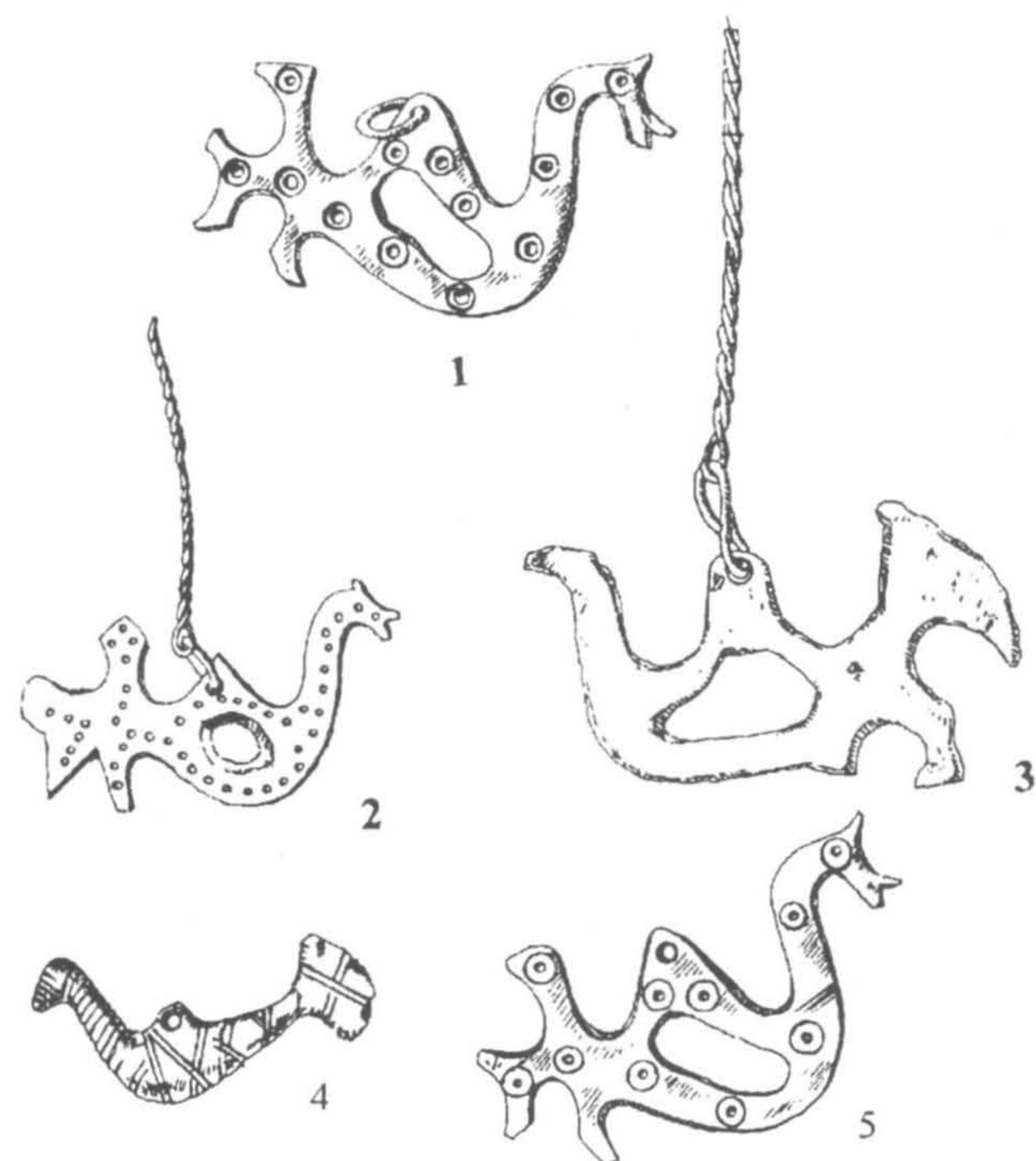

9 p a v. Svarstyklės (kapas Nr. 44a) ir svarelis (kapas Nr. 24) iš Jakštaičių-Meškių kapinyno. Piešė A. Ruzienė.

1974, p. 63–67; 1977, p. 129–134; Urbanavičius, 1984, p. 93–95; Lietuvos, 1977, p. 45), už 1,5 km yra vadinamasis Bubių piliakalnis (XIV a. rašytiniuose šaltiniuose Dubysos pilis) (Lietuvos, 1975, p. 43). Archeologiniai tyrinėjimai Jakštaičių-Meškių senkapyje (VI–XIII a.) parodė, kad X–XIII a. čia palaidoti žmonės priklausė kelioms etninėms grupėms – žemaičiams, žiemgaliams (pav. 8:1) (Urbanavičius, 1976, p. 133), o kai kurie kuršiški dirbiniai (pav. 8:2.

10 p a v. Kauri kiauteliai iš Jakštaičių-Meškių kapinyno kapo Nr. 60. Piešė A. Ruzienė

11 p a v. Zoomorfiniai pakabučiai iš Jakštaičių-Meškių kapinyno: 1, 3–5 – kapas Nr. 60, 2 – atsitiktinis radinys. Piešė A. Ruzienė.

asaginės
-Meškių
radiniai.

3) bei laidojimo ypatumai (paprotys lankstyti įkapes – degintiniuose kapuose) (Urbanavičius, 1976, pav. 15) leidžia manyti, kad dalis mirusiuų buvo kuršiai. Prekybos intensyvumą rodo kapinyne rastos svarstyklės, svareliai (pav. 9), kauri kiauteliai (pav. 10), stikliniai ir gintariniai karoliai, lyvių zoomorfiniai pakabučiai (pav. 11) bei kiti dirbiniai. Šie duomenys rodo, kad Jakštaičių–Meškių (Bubių) prekybos centro klestėjimo pradžia yra XI a. pradžia.

Iš šio centro prekybiniai keliai vedė Venta aukštyn į Kuršą, Dubysa į Vidurio Lietuvą (Genys, 1997, Fig. 1).

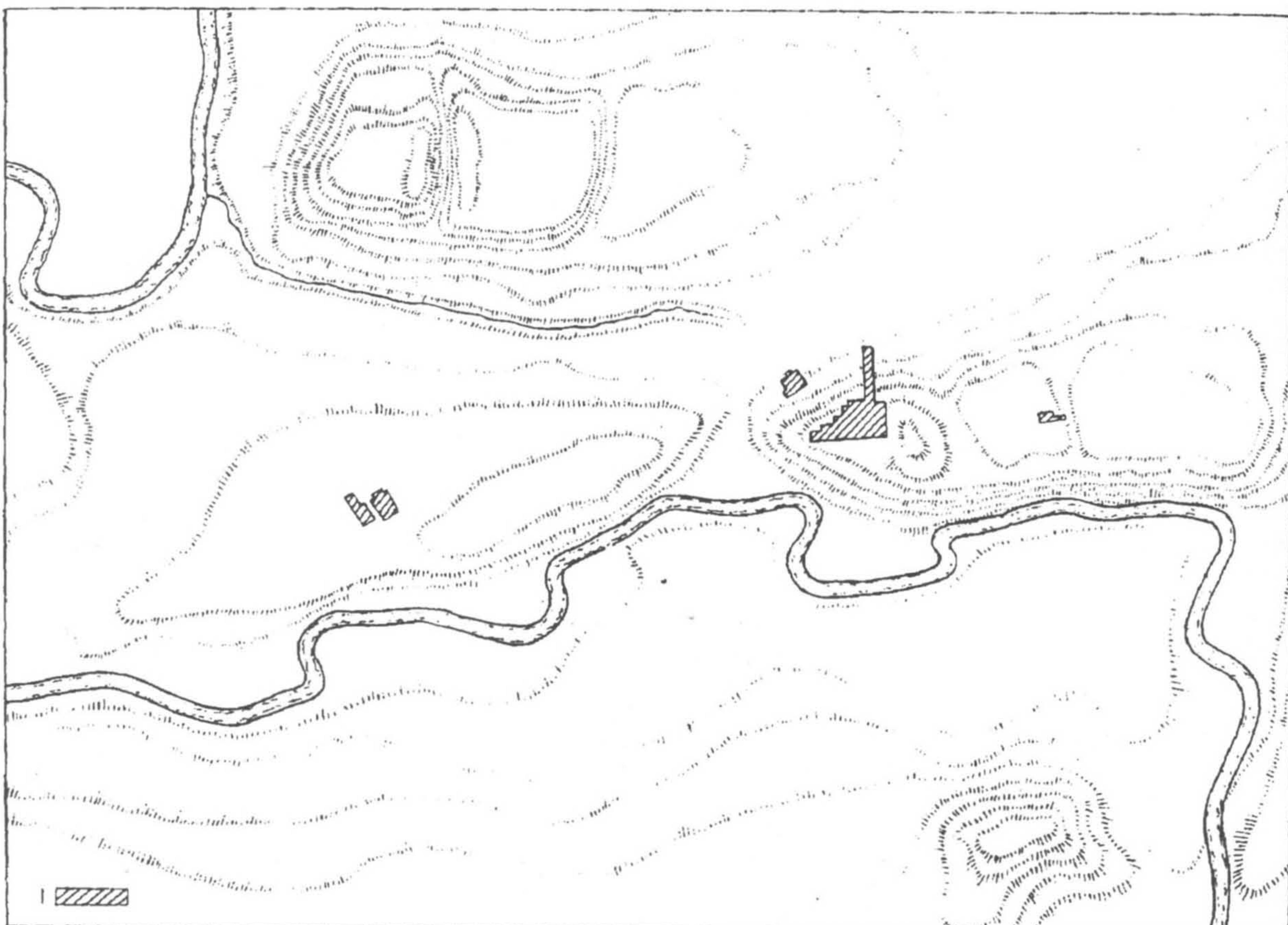
Rytinė atšaka – *Sidabrės – Lieporų – Žeimelio – Mežuotnės* vedė į rytinių žiemgalių centrus bei jungė su Dauguva.

Prie Beržtalio, ties *Diržiais, Žeimeliu, Kaireliais* turėjo būti įsikūrusi viena iš rytinių žiemgalių prekyviečių. Tai patvirtina aptikti archeologiniai radiniai, susiję su prekyba iš Kairelių, Diržių.

Vakarinė atšaka – *Sidabrės – Stungių – Žagarės* jungė su vakarinių žiemgalių centru *Žagare*. Ji minima XIII a. rašytiniuose šaltiniuose (Bielenstein,

1892, p. 110–111). Žmonių čia gyventa jau senajame geležies amžiuje. Tai patvirtina išlikęs pilkapynas (III–VIII a.) (Lietuvos, 1977, p. 125–126). To paties laikotarpio radiniai žinomi Žagarės apylinkėse: Daukšiuose (II–III a.) (Lietuvos, 1977, p. 31). Mūsų nagrinėjamo laikotarpio Žagarės archeologinių paminklų grupę sudaro 2 piliakalniai (vadinamasis Raktuvės ir Žvelgaičio) (Lietuvos, 1975, p. 186–187). Pirmasis sunaikintas, antrajame atliki nedidelės apimties archeologiniai kasinėjimai (Naudužas, 1959, p. 3–4), kurių metu rastas bizantiškas karoliukas (Kuncienė, 1972, p. 248), kiek daugiau importo aptikta Stungiuose (Žagarės seniūn. – gintaro ir stiklo karoliai, šiferinis verpstukas, nemažai sidabruotų papuošalų) (Dakanis, 1985, p. 45–47; 1985š; Vaškevičiūtė, 1987, p. 114–118; 1986š). Šie radiniai leidžia manyti, kad Žagarės prekybos centras klestėjo XII–XIII a.

Reikia manyti, kad iš Žagarės ėjo prekybinis kelias palei Švétės upę aukštyn iki žiočių Lielupėje. Tačiau archeologinių duomenų, kurie rodytu, kad šis kelias intensyviai buvo naudojamas prekybos tikslams,

12 p a v. Tervetės archeologiniai paminklai. Pagal: Latvijas, 1974, att. 127.

nepakanka.
nemažai a
piliakalniai
Gaurinių k
Urtāns, Asa
minimi XII
(Bielenstei
buvus sva

Žagarės
Švétės upę
prekybos c
(Papilė, Pa
ėjo per ret
duomenų y
vijas iš M

E. Mug
– *Jelgavos*
gilumą (L
prasidėdavo
Tervetės ž
Tervetės, o
nuo Tervet
tikslams, pa
rēvičs, 197

Prie jo
Vakarų Žie
racinis ce
piliakalnis
priešpilis,
12). Plačia
p. 207–210
nuo XIII a.

Tervetė
centras. T
Piliakalnyje
liejimo for
pincetai, g
Medžio ap
ir siauraaš
kaltais. Kur
apdirbtai n
Tervetėje ly
pasaginės
pjautuvai,
dirbinio pu

Nemaža
susijusių su
kiautelių (3
(120 vnt.),
makštų apk
svarstyklų
p. 63–66, j
Mugurėvič

senajame
ilkipynas
To paties
apylinkėse:
1). Mūsų
eologinių
linamasis
p. 186–
nedidelės
as, 1959,
aroliukas
importo
o ir stiklo
dabruotų
5š; Vaš-
radiniai
klestėjo

ekybinis
ielupėje.
kad šis
ikslams,

nepakanka. Bet ta aplinkybė, jog prie Švētēs upės yra nemažai archeologinių paminklų (Silenės ir Vilcēs piliakalniai, Vilcēs, Auskalnēs Priedulajū, Kekiu, Gaurinių kapinynai ir kt.) (Latvijas, 1974, att. 90; Urtāns, Asaris, 1998, p. 54–57), o kai kurie piliakalniai minimi XIII a. rašytiniuose šaltiniuose (pvz. Silenė) (Bielenstein, 1892, p. 108–110), leidžia manyti čia buvus svarbius žiemgalių ekonominius centrus.

Žagarės – Ventos prekybinis kelias éjo palei Švētēs upę aukštyn, po to Dabikine žemyn ir vedé prekybos centrą, buvusių palei Ventos upę, link (Papilė, Pavirvytė–Gudai, Gricžė ir kt.). Šis kelias éjo per retai žmonių gyvenamas sritis. Ji lokalizuoti duomenų yra labai mažai. Tai Vakarų Europos kalavijas iš Martyniškių (Kazakevičius, 1996, p. 121).

E. Mugurevičius yra nurodës, kad iš *Mintaujos – Jelgavos* kelias éjo per Tervetę, Žagarę i Žemaitijos gilumą (Latvijas, 1974, p. 270, att. 171). Jis prasidėdavo Mintaujoje, palei Švētēs upę éjo iki Tervetės žiočių, po to palei Tervetę aukštyn iki Tervetės, o iš ten suko į Žagarę. Kad kelio atkarpa nuo Tervetės ir Žagarės buvo naudojama prekybos tikslams, patvirtina rasti kryželiai Bukaišiuose (Mugurėvičs, 1974, att. 3).

Prie jo buvo įsikūrusi *Tervetė* – didžiausias Vakarų Žiemgalos ekonominis, politinis ir administracinis centras. Archeologinių kompleksą sudaro piliakalnis su 1000 m² aikšteli bei 2900 m² pločio priešpilis, 9 ha dydžio gyvenvietė, kapinynas (pav. 12). Plačiau tyrinétas tik piliakalnis (Latvijas, 1974, p. 207–210). Rašytiniuose šaltiniuose Tervetė minima nuo XIII a. pradžios (Bielenstein, 1892, p. 116–117).

Tervetė yra buvës didelis amatų ir prekybos centras. Tai patvirtina archeologiniai duomenys. Piliakalnyje rasta: 34 molinės, akmeninės, žalvarinės liejimo formelės, 25 tigliai ir 36 jų fragmentai, pincetai, geležiniai plaktukai, kaltai, dildės ir kt. Medžio apdirbimui naudoti drožtuval, plačiaašmeniai ir siauraašmeniai pentiniai kirviai, peiliai, grąžtai, kaltai. Kurpiai naudojo trumpus peiliukus, ylas. Kaului apdirbtį naudoti kirviai, grąžtai sagoms gręžti. Tervetėje lydytas, kaltas metalas, gamintos apyrankės, pasaginės segės cilindrinių ir aguoninių galais, pjautuvai, plaktukai. Piliakalnyje dažnas radinys – dirbinio pusfabrikatis (Brīvkalne, 1964, p. 87–104).

Nemažai Tervetėje rasta importo bei radinių susijusių su prekyba: Vakarų Europos monetų, kauri kiautelių (35 vnt.), kryželių (37 vnt.), stiklinių karolių (120 vnt.), ginklų (ietigaliai, žalvariniai kalaviju makštų apkalai), gintaro (35 vnt.), sidabro lydinių, svarstyklų (5 vnt.), svarelių ir kt. (Mygurevič, 1965, p. 63–66, pav. 3, 4, 15, 25, 27, 29, 31, tab. 3, 4; Mugurėvičs, 1974, p. 220–230, att. 1:1, 5, 2: 14, 29,

3; Latvijas, 1974, p. 242, att. 174; Berga, 1996, p. 57). Tervetėje, kaip ir Mežuotnėje, importo pagausėja nuo XI a. pradžios.

Apie centro iškilimą kalba piliakalnio tyrinéjimų duomenys. Nuo 1000 m. jis ypač sutvirtinamas: įrengiama terasa, priešpilis, kur įsikūrė Tervetės valdovo kariauna ir amatininkai. Ji tapo ne tik žemės, bet ir viso Vakarų Žiemgalos regiono (šešių žemių) ekonominiu, politiniu ir administraciniu centru.

Tervetė, skirtingai nei Daugmalė ir Mežuotnė, savo valdymo modeliu buvo panaši į rytų baltus, kur kunigaikšciai turėjo didesnę valdžią (Žulkus, 1997, p. 24).

Šio centro klestéjimo pradžia laikytina XI a. pradžia, labiausiai – XI–XII a. pabaiga. Prekyba Tervetėje smuko XIII a. pradžioje dėl panašių pričasčių kaip ir Mežuotnėje. Ši centrą palaiké politinės valdžios koncentracija, ir jis nesmuko, kaip daugelis Baltijos jūros regiono centrų XII a. viduryje.

Ne mažiau reikšmingas buvo *Mintaujos (Jelgavos) – Beržės – Kuršo* kelias. Jis iš Lielupės palei Beržę kilo aukštyn ir vedé Duobelės, Balių–Škerstainių, Aucės link. Pasiekęs Beržės aukštupį, kelias vedé per retai gyvenamą, XIII a. šaltiniuose minimą žemę tarp Srundos ir Žiemgalos Ventos žemupio link, į šiaurines kuršių žemes. Kad šis kelias buvo intensyviai naudojamas, patvirtina importiniai radiniai (sidabro lydiniai, gintaras ir kt.), rasti Baliuose – Škerstainiuose, Auriuose, Duobelėje, Aucėje, Vecaucėje, Sparnenėje (Mygurevič, 1965, pav. 2, 3, 27).

Prie Mintaujos–Beržės–Kuršo kelio buvo įsikūrės vienas žymesnių centrų *Duobelė*. Rašytiniuose šaltiniuose ši žiemgalių vietovė minima nuo XIII a. (Bielenstein, 1892, p. 117–118). Kad Duobelė buvo viena žymesnių prekyviečių, patvirtina apylinkėse rasti radiniai, susiję su prekyba (sidabro lydiniai, gintaras ir kt.) (Mygurevič, 1965, pav. 2, 27).

I vakarus nuo jos buvo kitas žiemgalių prekybos centras – *Balių–Škerstainių*. Tyrinétame kapinyne pastebéta kuršių bei Šiaurės Kuršo lyvių laidojimo papročių, aptiki keli jų kapai. Pvz., kape Nr. 51 palaidotas vyras galva į šiaurę – šiaurės rytus, kas nebūdinga šiam kapinynui, bet charakteringa lyviams. Įkapes sudarė įmovinis ietigalis, siauraašmenis pentinis kirvis, žalvarinis įvijinis žiedas, 2 didelės žalvarinės pasaginės segės daugiakampiais galais, žiemgališkas papuošalas iš žalvarinių įvijelių. Kirvis specialiai buvës sugadintas (atmušti ašmenys, nulaužta pentis), matyt ugnies patina. Kuršišką ir lyvišką laidojimo būdą rodo šalia buvusiame kape Nr. 50 rasta kalciuotų kaulų krūvelė su apsilydžiusios antkaklės ir grandinėlės likučiais. Panašių radinių šiame kapinynе aptikta nemažai kartų. Dažniausiai kapų inventorius būna

žiemgališkas, tačiau laidojimo būdas, ypač nuo X a., būdingas kuršiams bei lyviam (Atgāzis, 1982, p. 38–39). Baliuose–Škerstainiuose nemažai rasta dirbinių, susijusių su prekyba: gintaro, stiklinių karolių, arabiškų dirhemų, svarstyklų, svarelių ir kt. (Atgāzis, 1980, p. 25; 1982, p. 39–40; Bebra, 1988, p. 31, 71, piic. 6). Šie duomenys rodo, kad šis centras klestėjo IX–XI a.

Nuo Baliu–Škerstainių ējo *Baliu–Škerstainių – Šiaurės Kuršo* kelias, kuris palei Abavą žemyn vedė į Šiaurės Kuršo prekybos centrus. Baliuose–Škerstainiuose rastos arabiškos monetos, datuojamos IX a. pradžia, leidžia manyti, kad šis kelias prekybos tikslams buvo pradėtas naudoti nuo IX a. (Bebra, 1988, p. 31, 71, piic. 6).

Vietiniam susisiekimui tarnavo *Švitinio kelias*. Jis prasidėdavo ties Lielupe šiaurėje ir palei Švitinį aukštyn vedė link Sidabrės – Diržių, Žeimelio, Kairelių – Mežuotnės kelio pietuose. Duomenų teigti, kad šis kelias vedė toliau į pietus, nepakanka. Kad jis buvo naudojamas prekybai, patvirtina Švitinio upelio pakrantėse (Sesava) randami dirbiniai, susiję su prekyba. Tai svareliai, Vakarų Europos moneta, gintaras, kauri kiauteliai, kryželiai (Mygurevič, 1965, piic. 2, 25, 29; Bebra, 1988, piic. 11; Mugurevič, 1974, att. 3). Šie radiniai rodo, kad Švitinio kelias prekybai intensyviai pradėtas naudoti nuo XI a.

Mežuotnės – Tervetės – Duobelės kelias tarnavo vidaus susisiekimui ir jungė svarbiausius žiemgalių politinius ir ekonominius centrus.

ŠALTINIŲ IR LITERATŪROS SĄRAŠAS

- Andersons E., 1990a – Dānijas sakari ar Baltijas zemēm no IX līdz XIII gadsimtam avotu gaismā // LZAV. 1990. Nr. 1(510), p. 30–46.
- Andersons E., 1990b – Dānijas sakari ar Baltijas zemēm no IX līdz XIII gadsimtam avotu gaismā // LZAV. 1990. Nr. 2(511), p. 16–33.
- Atgāzis M., 1964 – Latgaļu 9.–12. gs. cirvji // AE. Rīga. 1964. T. 6, p. 105–125.
- Atgāzis M., 1970 – Mežotnes arheoloģiskas ekspedīcijas darbs 1969. g. // ZASRTAAEPR 1969. Rīga, 1970, p. 41–46.
- Atgāzis M., 1971 – Mežotnes arheoloģiskas ekspedīcijas darbs 1970. g. // ZASRTAAEPR. 1970. Rīga, 1971, p. 27–30.
- Atgāzis M., 1974 – Dzelzs iedzītņa šķēpu gali ar atkarpēm Latvijā // AE. Rīga, 1974. T. 11, p. 154–173.
- Atgāzis M., 1980 – Bālu–Škerstaiņu arheoloģiskas ekspedīcijas darbs un aizsardzības izrakumi Mežotnes Centra senkapos // ZASMAEPR 1979, Rīga, 1980, p. 22–27.
- Atgāzis M., 1982 – Izrakumi Dobeles Bālu–Škerstaiņu un Ošu senvietās // ZASMAEPR 1980–1981 g. Rīga, 1982, p. 33–42.
- Atgāzis M., 1989 – Par seno Mežotni // Novāds (Bauska). 1989.
- Atgāzis M., 1990 – Pētijumi Drengēru–Čunkānu kapulaukā un aizsardzības izrakumi Pludoņu apmetnē // ZASMAPR 1988–1989, Rīga, 1990, p. 34–43.
- Atgāzis M., 1992 – First finds of three–armed (trefoil) brooches in Latvia // Die Kontakte zwischen Ostbaltikum und Skandinavien im frühen Mittelalter. Stockholm, 1992, p. 19–32.
- Atgāzis M., Bebre V. 1986 – Pētijumi Čunkānu–Drengēru kapulaukā // ZASMAEPR 1984–1985, Rīga, 1986, p. 19–25.
- Balodis Fr., 1938 – Latviešu vēsture. Rīga, 1938.
- Bebre V., 1984 – Arheoloģiske izrakumi Čunkānu–Drengēru kapulaukā // ZASMAEPR 1982–1983g, Rīga, 1984, p. 26–29.
- Berga T., 1993 – 11. gadsimta Rīetumeiropas monētu atdarinājumi Latvijā // LVIŽ. Rīga. 1993. Nr. 1, 1993, p. 21–29.
- Berga T., 1994 – Daugmales pilskalna monētas (8.–12. gs.) // AE. Rīga, 1994. T. 17, p. 41–46.
- Berga T., 1996 – Saliekamie svariņi Latvijā (10.–13. gs.) // AE. Rīga, 1996. T. 18, p. 49–61.
- Bielenstein A., 1892 – Die Grenzen des lettischen Volkstames und der lettischen Sprache in der Gegenwart und im 13. Jahrhundert. St. Petersburg, 1892.
- Blindheim C., 1986 – The emergence of urban communities in viking–age Scandinavia // The Vikings, 1986, p. 42–69.
- Brīvkalne E., 1960 – Rakstītas ziņas un arheoloģiskas liecības par 9.–13. gs. Mežotnī // AE. 1960. T. 6, p. 61–78.

*elias. Jis
i Švitini
Žeimelio,
nū teigt
ika. Kad
Švitinio
ai, susiję
moneta,
r, 1965,
gurevičs,
o kelias
XI a.
tarnavo
emgalių*

- Brīvkalne E., 1964 – Daži amatniecības darinājumi Tērvetes pilskalnā // AE. Rīga, 1964. T. 6, p. 85–104.
- Caune A., 1987 – Jaunsaules Siliņu kapulāuks // AE. Rīga, 1987. T. 15, p. 45–55.
- Caune A., 1992 – Rīgas loma Daugavas lejteces apgabalā 10.–12. gs. // LZAV. 1992. Nr. 3(536), p. 7–13.
- Caune A., 1994 – 10.–17. gs. gludinamstiklu atradumi Latvijā // AE. Rīga, 1994. T. 7, p. 47–52.
- Ceplīte R., 1974 – Atsvariņi Latvijas kapu inventaros // AE. Rīga, 1974. T. 11, p. 198–210.
- Cholodinska A., 1977š – Pavigytēs, Akmenēs r., senkapio 1977 m. tyrinējimū ataskaita // LIIR F. 1 Nr. 600.
- Cholodinska A., Striaukaitė A., 1978 – Pavigytēs Gudu (Akmenēs r.) senkapio tyrinējimai 1977 metais // ATL 1976–1977 metais. Vilnius, 1978, p. 174–181.
- Cholodinska A., 1978š – Pavigytēs, Akmenēs r., senkapio 1978 m. tyrinējimū ataskaita // LIIR F. 1 Nr. 683.
- Cholodinska A., 1979š – Pavigytēs, Akmenēs r., senkapio 1979 m. tyrinējimū ataskaita // LIIR F. 1 Nr. 1979.
- Cholodinskienė A., 1980 – Pavigytēs–Gudu (Akmenēs r.) senkapio tyrinējimai 1978–1979 metais // ATL 1978 ir 1979 metais. Vilnius, 1980, p. 85–87.
- Cholodinska A., 1981š – Pavigytēs, Akmenēs r., senkapio 1981 m. tyrinējimū ataskaita // LIIR F. 1 Nr. 1722.
- Daiga J., 1974 – Karavīra aproce // AE. Rīga, 1974. T. 11, p. 174–197.
- Daiga J., 1979 – Kamārdes pilskalns // ZASMAEPR 1978. Rīga, 1979, p. 31–36.
- Dakanis B., 1985 – Stungi plokštinio kapinyno tyrinējimai // ATL 1984 ir 1985 metais. Vilnius, 1986, p. 45–47.
- Dakanis B., 1985š – Stungi kapinyno (Joniškio r.) 1985 m. tyrinējimū ataskaita // LIIR F. 1 Nr. 1243.
- Duksa Z., 1981 – Pinigai // Lietuvių materialinė kultūra IX–XIII amžiuje. Vilnius, 1981. T. 2, p. 83–154.
- Genys J., 1994 – Protomiestu tipo gyvenvietės Vakarų Lietuvoje // Gyvenviečių ir keramikos raida baltų žemėse. Vilnius, 1994, p. 80–88.
- Genys J., 1996 – Prekybos keliai: Lietuvos pajūris – Vidurio Lietuva vėlyvajame geležies amžiuje // VLA. Vilnius, 1996. T. 2, p. 98–105.
- Genys J., 1997 – Trade routes and trade centres in Western Lithuania during the early Middle Ages // Archaeologia Baltica. Vilnius, 1997. Vol. 2, p. 141–155.
- Ginters V., 1936a – Daugmales pilskalna 1935 gada izrakumi // SM. 1936. Nr. 1, p. 33–56.
- Ginters V., 1936b – Daugmales pilskalna 1936 gada izrakumi // SM. 1936. Nr. 4, p. 87–104.
- Graudonis J., 1978 – Izrakumi Lielupes krastā 1977 gada // MAEPR 1977. Rīga, 1978, p. 40–46.
- Graudonis J., 1979. Izrakumi „Mīklas kalna“ senkapos // ZASMAEPR 1979. Rīga, 1979, p. 41–44.
- Jansson I., 1992 – Scandinavian oval brooches found in Latvia // Die Kontakte zwischen Ostbalkum und Skandinavien im frühen Mittelalter. Stockholm, 1992, p. 61–78.
- Kazakevičius V., 1996 – IX–XIII a. baltų kalavijai. Vilnius, 1996.
- Kazakevičius V., 1998 – Iš vėlyvojo geležies amžiaus baltų ginklų istorijos // LA. Vilnius, 1998. T. 15, p. 287–321.
- Kulikauskas P., Volkaitė-Kulikauskienė R., 1949 – Linksmučiai, Pakruojo r. 1948–1949 m. kasinējimū dienoraštis // LIIR F. 1 Nr. 2.
- Kuncienė O., 1972 – Prekybiniai ryšiai IX–XIII amžiais // Lietuvos gyventojų prekybiniai ryšiai I–XIII a. Vilnius, 1972, p. 149–254.
- Kuncienė O., 1981a – Prekyba // Lietuvių materialinė kultūra IX–XIII amžiuje. Vilnius, 1981. T. 2, p. 49–82.
- Kuncienė O., 1981b – IX–XIII a. stiklo karoliai Lietuvoje // LA. Vilnius, 1981. T. 2, p. 77–91.
- Kundziņš A., 1974. Latvijas upes. Rīga, 1974.
- Latvijas, 1979 – Latvijas PSR arheoloģija. Rīga, 1979.
- Lietuvos, 1975 – Lietuvos TSR archeologijos atlasas. Vilnius, 1975. T. 2.
- Lietuvos, 1977 – Lietuvos TSR archeologijos atlasas. Vilnius, 1977. T. 3.
- Lietuvos, 1978 – Lietuvos TSR archeologijos atlasas. Vilnius, 1978. T. 4.
- Merkevičius A., 1998 – Kalnelio archeologiniai paminklai // LA. Vilnius, 1998. T. 15, p. 381–388.
- Michelbertas M., 1996 – Bizantiška moneta iš Jurgaičių, Šiaulių rajono // Lituanistica. 1996. Nr. 3(27), p. 3–7.

Mickevičius A., 1993 – Kuršiai IX–XII a. ir skandinavai. (Disertacija humanitarinių mokslų daktaro laipsniui įgyti. Mašinraštis). Vilnius, 1993.

Mickevičius A., 1994 – Baltai švedų runų įrašuose // Žemaičių praeitis. Vilnius, 1994. T. 3, p. 110–124.

Mickevičius A., 1997 – Curonia in the „Eastern Policy“ of Viking age Scandinavia // Archaeologia Baltica. Vilnius, 1997. T 2, p. 191–199.

Mugurēvičs E., 1961 – Svarīgakie ceļi lībiešu un latgaļu teritorija // AE. Rīga, 1961. T. 3, p. 61–78.

Mugurēvičs E., 1974 – Krustītveida piekarini Latvijā laikā no 11. līdz 15. gs. // AE. Rīga, 1974. T. 11, p. 220–239.

Mugurēvičs E., 1992 – Skandinavische Geschichtquellen des 9. bis 12. Jh. und archäologische Befunde auf den Territorium Lettlands // Die Kontakte zwischen Ostbalkum und Skandinavien im frühen Mittelalter. Stockholm, 1992, p. 125–133.

Mugurēvičs E., 1994 – Piekarīņi ar t.s. Rjurikoviču cilts zīmi Latvijā 11.–13. gs. // AE. Rīga, 1994. T. 17, p. 76–83.

Naudužas J., 1959 – Žvelgaičio kalnas. // Komunizmo aušra (Žagarē). 1959. Nr. 97(883), p. 3–4.

Pavulāns V., 1991 – Ciņa par Daugavas udensceļu 11. gadsimta beigās un 13. gadsimta sākumā // Daugavas raksti. Rīga, 1991, p. 24–30.

Radiņš A., 1992 – The Daugmale Antiquities Complex // Contacts across the Baltic sea. Lund, 1992, p. 115–124.

Radiņš A., 1994 – Daugmales pilskalnā atrasta 12. gs. bronzas lejamveidne // AE. Rīga, 1994. T. 17, p. 92–96.

Radiņš A., Zemītis G., 1987 – Pārskats par arheoloģiskiem izrakumiem Daugmales senvietu kompleksa 1986. g. (Rīgas r., Daugmales c.p.) // VMA 566.

Radiņš A., Zemītis G., 1988 – Pārskats par arheoloģiskiem izrakumiem Daugmales senvietu kompleksā 1987. g. (Rīgas raj., Daugmales c.p.) // VMA 585.

Radiņš A., Zemītis G., 1988 – Izrakumi Daugmales arheoloģiskājā kompleksā // ZASMAPR 1986–1987. Rīga, 1988, p. 117–121.

Radiņš A., Zemītis G., 1992 – Die Verbindungen zwischen Daugmale und Skandinavien // Die Kontakte zwischen Ostbalkum und Skandinavien im frühen Mittelalter. Stockholm, 1992, p. 135–142.

Rimantienė R., 1995 – Lietuva iki Kristaus. Vilnius, 1995.

Rūša M., 1992 – Izrakumi Dobeles rajonā // ZASMAPR 1990–1991. Rīga, 1992, p. 86–93.

Sēnās, 1937 – Sēnās Latvijas vēstures avoti. Rīga, 1937.

Sidrys R., 1994 – Vakarų baltų gintaro īkapēs geležies amžiuje // Klaipēdos miesto ir regiono archeologijos ir istorijos problemos. Klaipēda, 1994, p. 59–106.

Tautavičienė B., 1974 – Pamišķi (Pasvalio r.) senkapis // AETL 1972 ir 1973 metais. Vilnius, 1974, p. 40–45.

Urbanavičius V., 1974 – Jakštaičių–Meškių (Šiauliai r.) senkapij kasinējimai 1973 m. // AETL 1972 ir 1973 metais. Vilnius, 1974, p. 63–67.

Urbanavičius V., 1977 – Jakštaičių–Meškių (Šiauliai r.) kapinyno tyrinējimai 1974 metais // ATL 1974 ir 1975 metais. Vilnius, 1977, p. 129–134.

Urbanavičius V., 1984 – Jakštaičių–Meškių plokštinio kapinyno tyrinējimai 1982 m. // ATL 1982 ir 1983 metais. Vilnius, 1984, p. 93–95.

Urtāns J., Asaris J., 1998 – Latvijas rietumu daļas jaunatklātie pilskalni. Rīga, 1998.

Urtāns V., 1967 – Daugmales ekspedīcijas rezultāti 1966. gada // ZASRTAAEPR 1966. Rīga, 1967, p. 41–42.

Urtāns V., 1968 – Pārskats par arheoloģiskiem izrakumiem Daugmales pilskalna un senpilsetā 1967 gada // VMA 424.

Urtāns V., 1969 – Arheoloģiskie pētījumi Daugmalē // Muzeji un kultūras pieminekļi. Rīga, 1969, p. 89–96.

Urtāns V., 1977 – Senākie depozīti Latvijā. Rīga, 1977.

Vaškevičiūtė I., 1984 – Pavirytēs–Gudu kapinyno, Akmenēs r., Viešnių apyl., tyrinējimų ataskaita // LIIR F. 1 Nr. 1132.

Vaškevičiūtė I., 1986 – Stungi kapinyno, Žagarēs apyl., Joniškio r., tyrinējimų ataskaita // LIIR F. 1 Nr. 1253.

Vaškevičiūtė I., 1986 – Jauneikių (Joniškio r.) V–XI a. kapinynas. 2. Ginklai // MADA. Vilnius, 1986. T. 2(95), p. 43–51.

Vaškevičiūtė I., 1987a – Jauneikių (Joniškio r.) V–XI a. kapinynas. 3. Galvos ir kaklo papuošalai // MADA. Vilnius, 1987. T. 1(98), p. 20–30.

Vaškevičiūtė I., 1987b – Jauneikių (Joniškio r.) V–XI a. kapinynas. 4. Krūtinės papuošalai // MADA. Vilnius, 1987. T. 2(99), p. 25–38.

Vaškevičiūtė I., 1987c – Žagarēs senovēs vācu kapinynas. 1. Īstekas // MADA. Vilnius, 1987. T. 2(99), p. 39–58.

Vaškevičiūtė I., 1987d – Žagarēs senovēs vācu kapinynas. 2. Īstekas // MADA. Vilnius, 1987. T. 2(99), p. 59–78.

Vaškevičiūtė I., 1987e – Žagarēs senovēs vācu kapinynas. 3. Īstekas // MADA. Vilnius, 1987. T. 2(99), p. 79–98.

Vaškevičiūtė I., 1987f – Žagarēs senovēs vācu kapinynas. 4. Īstekas // MADA. Vilnius, 1987. T. 2(99), p. 99–118.

Vaškevičiūtė I., 1987g – Žagarēs senovēs vācu kapinynas. 5. Īstekas // MADA. Vilnius, 1987. T. 2(99), p. 119–138.

Vaškevičiūtė I., 1987h – Žagarēs senovēs vācu kapinynas. 6. Īstekas // MADA. Vilnius, 1987. T. 2(99), p. 139–158.

Vaškevičiūtė I., 1987i – Žagarēs senovēs vācu kapinynas. 7. Īstekas // MADA. Vilnius, 1987. T. 2(99), p. 159–178.

Vaškevičiūtė I., 1987j – Žagarēs senovēs vācu kapinynas. 8. Īstekas // MADA. Vilnius, 1987. T. 2(99), p. 179–198.

Vaškevičiūtė I., 1987k – Žagarēs senovēs vācu kapinynas. 9. Īstekas // MADA. Vilnius, 1987. T. 2(99), p. 199–218.

Vaškevičiūtė I., 1987l – Žagarēs senovēs vācu kapinynas. 10. Īstekas // MADA. Vilnius, 1987. T. 2(99), p. 219–238.

Vaškevičiūtė I., 1987m – Žagarēs senovēs vācu kapinynas. 11. Īstekas // MADA. Vilnius, 1987. T. 2(99), p. 239–258.

Vaškevičiūtė I., 1987n – Žagarēs senovēs vācu kapinynas. 12. Īstekas // MADA. Vilnius, 1987. T. 2(99), p. 259–278.

Vaškevičiūtė I., 1987o – Žagarēs senovēs vācu kapinynas. 13. Īstekas // MADA. Vilnius, 1987. T. 2(99), p. 279–298.

Vaškevičiūtė I., 1987p – Žagarēs senovēs vācu kapinynas. 14. Īstekas // MADA. Vilnius, 1987. T. 2(99), p. 299–318.

Vaškevičiūtė I., 1987q – Žagarēs senovēs vācu kapinynas. 15. Īstekas // MADA. Vilnius, 1987. T. 2(99), p. 319–338.

Vaškevičiūtė I., 1987r – Žagarēs senovēs vācu kapinynas. 16. Īstekas // MADA. Vilnius, 1987. T. 2(99), p. 339–358.

Vaškevičiūtė I., 1987s – Žagarēs senovēs vācu kapinynas. 17. Īstekas // MADA. Vilnius, 1987. T. 2(99), p. 359–378.

Vaškevičiūtė I., 1987t – Žagarēs senovēs vācu kapinynas. 18. Īstekas // MADA. Vilnius, 1987. T. 2(99), p. 379–398.

Vaškevičiūtė I., 1987u – Žagarēs senovēs vācu kapinynas. 19. Īstekas // MADA. Vilnius, 1987. T. 2(99), p. 399–418.

Vaškevičiūtė I., 1987v – Žagarēs senovēs vācu kapinynas. 20. Īstekas // MADA. Vilnius, 1987. T. 2(99), p. 419–438.

Vaškevičiūtė I., 1987w – Žagarēs senovēs vācu kapinynas. 21. Īstekas // MADA. Vilnius, 1987. T. 2(99), p. 439–458.

Vaškevičiūtė I., 1987x – Žagarēs senovēs vācu kapinynas. 22. Īstekas // MADA. Vilnius, 1987. T. 2(99), p. 459–478.

Vaškevičiūtė I., 1987y – Žagarēs senovēs vācu kapinynas. 23. Īstekas // MADA. Vilnius, 1987. T. 2(99), p. 479–498.

Vaškevičiūtė I., 1987z – Žagarēs senovēs vācu kapinynas. 24. Īstekas // MADA. Vilnius, 1987. T. 2(99), p. 499–518.

Vaškevičiūtė I., 1987aa – Žagarēs senovēs vācu kapinynas. 25. Īstekas // MADA. Vilnius, 1987. T. 2(99), p. 519–538.

Vaškevičiūtė I., 1987ab – Žagarēs senovēs vācu kapinynas. 26. Īstekas // MADA. Vilnius, 1987. T. 2(99), p. 539–558.

Vaškevičiūtė I., 1987ac – Žagarēs senovēs vācu kapinynas. 27. Īstekas // MADA. Vilnius, 1987. T. 2(99), p. 559–578.

Vaškevičiūtė I., 1987ad – Žagarēs senovēs vācu kapinynas. 28. Īstekas // MADA. Vilnius, 1987. T. 2(99), p. 579–598.

Vaškevičiūtė I., 1987ae – Žagarēs senovēs vācu kapinynas. 29. Īstekas // MADA. Vilnius, 1987. T. 2(99), p. 599–618.

Vaškevičiūtė I., 1987af – Žagarēs senovēs vācu kapinynas. 30. Īstekas // MADA. Vilnius, 1987. T. 2(99), p. 619–638.

Vaškevičiūtė I., 1987ag – Žagarēs senovēs vācu kapinynas. 31. Īstekas // MADA. Vilnius, 1987. T. 2(99), p. 639–658.

Vaškevičiūtė I., 1987ah – Žagarēs senovēs vācu kapinynas. 32. Īstekas // MADA. Vilnius, 1987. T. 2(99), p. 659–678.

Vaškevičiūtė I., 1987ai – Žagarēs senovēs vācu kapinynas. 33. Īstekas // MADA. Vilnius, 1987. T. 2(99), p. 679–698.

Vaškevičiūtė I., 1987aj – Žagarēs senovēs vācu kapinynas. 34. Īstekas // MADA. Vilnius, 1987. T. 2(99), p. 699–718.

Vaškevičiūtė I., 1987ak – Žagarēs senovēs vācu kapinynas. 35. Īstekas // MADA. Vilnius, 1987. T. 2(99), p. 719–738.

Vaškevičiūtė I., 1987al – Žagarēs senovēs vācu kapinynas. 36. Īstekas // MADA. Vilnius, 1987. T. 2(99), p. 739–758.

Vaškevičiūtė I., 1987am – Žagarēs senovēs vācu kapinynas. 37. Īstekas // MADA. Vilnius, 1987. T. 2(99), p. 759–778.

Vaškevičiūtė I., 1987an – Žagarēs senovēs vācu kapinynas. 38. Īstekas // MADA. Vilnius, 1987. T. 2(99), p. 779–798.

Vaškevičiūtė I., 1987ao – Žagarēs senovēs vācu kapinynas. 39. Īstekas // MADA. Vilnius, 1987. T. 2(99), p. 799–818.

Vaškevičiūtė I., 1987ap – Žagarēs senovēs vācu kapinynas. 40. Īstekas // MADA. Vilnius, 1987. T. 2(99), p. 819–838.

Vaškevičiūtė I., 1987aq – Žagarēs senovēs vācu kapinynas. 41. Īstekas // MADA. Vilnius, 1987. T. 2(99), p. 839–858.

<

- Vaškevičiūtė I., 1987c – Jauneikių (Joniškio r.) V–XI a. kapinynas. 5. Rankų papuošalai ir kiti radiniai // MADA. Vilnius, 1987. T. 4(101), p. 71–81.
- Vaškevičiūtė I., 1988 – Stungių (Joniškio r.) kapinynas // ATL 1986 ir 1987 metais. Vilnius, 1988, p. 116–117.
- Vaškevičiūtė I., 1989 – Kuršių kapai žiemgalių kapinyne // MADA. 1989. Nr. 4(109), p. 55–67.
- Vaškevičiūtė I., 1989š – Šukionių kapinyno, Pakruojo r., 1989 m. tyrinėjimų ataskaita // LIIR F. 1. Nr. 1631.
- Vaškevičiūtė I., 1990 – Šukionių kapinyno (Pakruojo r.) 1989 m. tyrinėjimai // ATL 1988 ir 1989 metais. Vilnius, 1990, p. 114–118.
- Vaškevičiūtė I., 1990š – Šukionių kapinyno, Pakruojo r., 1990 m. tyrinėjimų ataskaita // LIIR F. 1 N. 1708.
- Vaškevičiūtė I., 1992 – Šukionių kapinyno (Pakruojo r.) 1990 m. tyrinėjimai // ATL 1990 ir 1991 metais. Vilnius, 1992. T. 1, p. 127–129.
- Vilcāne A., 1997 – Daži rakstīto avotu fakti par Jersiku arheoloģisko izrakumu gaismā // LVIŽ. Rīga, 1997. Nr. 1(22), p. 5–19.
- Zemītis G., 1991š – Pārskats par arheoloģiskiem izrakumiem Daugmales senvietu kompleksā 1990. g. (Rīgas r., Daugmales c.p.) // VMA 587.
- Zemītis G., 1992š – Pārskats par arheoloģiskiem izrakumiem Daugmales senvietu kompleksā 1991. g. (Rīgas r., Daugmales c.p.) // VMA 592.
- Zemītis G., 1993 – Daugmale (10.–12. gs.) senākā pilsētveida apmetne Daugavas lejtecē un Rīgas priekštece // LZAV. 1993. Nr. 7(552), p. 39–44.
- Zemītis G., 1994 – Daugmales pilskalna apaļie vairogveida piekariņi // AE. Rīga, 1994. T. 17, p. 144–148.
- Žulkus V., 1986 – Birutēs kalnas ir gyvenvietė Palangoje. // LIM 1985 metai. Vilnius, 1986, p. 21–35.
- Žulkus V., Klimka L., 1989 – Lietuvos pajūrio žemės viduramžiai. Vilnius, 1989.
- Žulkus V., 1995 – Senieji kuršiai // BA. 1995. Nr. 4(7), p. 2–6.
- Žulkus V., Urbanavičius V., 1995 – Baltai ir skandinavai // BA. 1995. Nr. 4(7), p. 9–13.
- Žulkus V., 1997a – Baltische Funden an den westlichen Ostseeküsten // Archaeologia Baltica. Vilnius, 1997. Vol. 2, p. 165–190.
- Žulkus V., 1997b – Baltų visuomenė ankstyvaisiais viduramžiais // Lietuvos valstybė XII–XVII a. Vilnius, 1997, p. 13–28.
- Žulkus V., 1998 – Palangos viduramžių gyvenvietės. Klaipėda, 1998.
- Авдусин Д. А., 1991 – Актуальные вопросы изучения древностей Смоленска и его ближайшей округи // Смоленск и Гнездово. Москва, 1991, p. 7–19.
- Берга Т. М., 1988 – Монеты в археологических памятниках Латвии IX–XII вв. Рига, 1988.
- Булкин В. А., Лебедев Т. С., 1974 – Гнездово и Бирка (к проблеме становления города) // Культура средневековой Руси. Москва, 1974, p. 11–17.
- Кирпичников А. Н., Лебедев Т. С., Булькин В. А., Дубов И. В., Назаренко В. А., 1980 – Русско–скандинавские связи эпохи образования Киевского государства на современном этапе археологического изучения // КСИА. 1980. № 160.
- Кирпичников А. Н., 1985 – Раннесредневековая Ладога // Средневековая Ладога. Ленинград, 1985, p. 3–26.
- Лехтосало–Хиландер П. Л., 1979 – Связи западных финнов с Восточной Европой в эпоху викингов // Финно–угры и славяне. Ленинград, 1979, p. 81–92.
- Мельникова Е. А., 1977 – Скандинавские рунические надписи. Москва, 1977.
- Мельникова Е. А., 1986 – Древнескандинавские географические сочинения. Москва, 1986.
- Мугуревич Э. 1965 – Восточная Латвия и соседние земли в X–XIII вв. Рига, 1965.
- Пушкина Т. А., 1991 – Торговый инвентарь из курганов Смоленского Поднепровья // Смоленск и Гнездово. Москва, 1991, p. 226–243.
- Славяне, 1986 – Славяне и скандинавы. Москва, 1986.
- Фехнер М. В., 1963 – Предметы языческого культа // Ярославское Поволжье X–XI вв. Москва, 1963, p. 86–89.

SUTRUMPINIMAI

AE – Arheoloģija un etnogrāfija.

AETL – Archeologiniai etnografiniai tyrinėjimai Lietuvoje.

ATL – Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje.
BA – Baltų archeologija.
LA – Lietuvos archeologija.
LIIR – Lietuvos istorijos instituto Rankraštynas.
LIM – Lietuvos istorijos metraštis.
LVIŽ – Latvijas vēstures institūta žurnāls.
LZAV – Latvijas Zinātnu Akadēmijas vēstis.
MADA – Lietuvos TSR Mokslų Akademijos darbai.
A serija.
MAEPR – Materiāli par arheologu un etnogrāfu pētījumu rezultātiem.
SM – Senātne un māksla.

VIA – Latvijos istorijos instituto Archeologijos skyriaus archyvas.
VLA – Vidurio Lietuvos archeologija.
VMA – Latvijos istorijos muziejaus Archeologijos skyriaus archyvas.
ZASMAEPR – Zinātniskas atskaites sesijas materiāli par arheologu un etnogrāfu pētījumu rezultātiem.
ZASMAPR – Zinātniskas atskaites sesijas materiāli par arheologu pētījumu rezultātiem.
ZASRTAAEPR – Zinātniskas atskaites sesijas referātu tēzes par arheologu, antropologu un etnogrāfu pētījumu rezultātiem.
КСИА – Краткие сообщения института археологии.

THE TRADING WAYS AND CENTRES OF SEMIGALLIA IN THE 8th–12th c.c. Ernestas Vasiliauskas

Summary

The biggest trading way – across the Baltic Sea – connected Semigallia with the West and East. Intensive trading relations were maintained across it in the 8–12th c.c.

Other important trading way of Semigallia was Daugava river. In the 10–11th c.c. it was a part of the way “from Normans to Greeks”. From the 11th century this way became not only the object of trade but also the object of political interests of Russia.

Daugava trading way was particularly actively used from the 10th century when importation of Arabic silver started.

In addition to Daugava trading way, the Lielupe water and land way which in Scandinavian written sources is named Seimgol, in the chronicles of Henricus de Lettis – Misa, in the Livonian Rhymed Chronicle – Semegaller Aa, in others – Semigallorum flumen or Semigallera, also was important to Semigallia. According to data of archaeological and written sources it may be supposed that the Lielupe way became especially important in trade between the late 10th – early 11th c.c.

The Lielupe water and land way is forked into two parts – Mūša and Nemunėlis.

The first branch – Mūša – turned to the southern end of Semigallia, the northern lands of Upper Lithuanians and Samogitians. At Kruoja river the Mūša way forked into two parts. The first of them quided to the West and emerged with the Venta, Mitau (Jelgava) – Sidabra –

Šiauliai way. The second one, named the Kruoja branch, turned to the south, towards the upper reaches of Kruoja and guided to the Northern lands of Lithuanians.

The second branch – Nemunėlis – guided to the Southern Selonia and Lithuania. According to archaeological data it may be supposed that the Mūša – Nemunėlis way became especially important in trade in the late 10th-early 11th c.c.

In Mežotne so called the Mežotne – Salaspils land way began which crossed Daugava river at Salaspils and Iškile.

The other way which was especially important to western and southern Semigallians, northern and middle Curonians as well as to Samogitians was Venta river.

The trading way from the middle reaches of Venta along Vadakstė river guided to trading centres of western Semigallians between Vadakstė, Auce and Berže rivers, such as Rubas – Rusyši, Auce, Bene.

Most probably from Rubas-Rusyši, Auce trading centres along Auce river towards its upper reaches the land way to Lielupe existed.

No less important was the land way from the Daugava mouth through the northern end of Semigallia to the Northern Curonia.

The Sidabra way became especially important in the system of Semigallian trading ways from the beginning of the 11th c. By it Sidabré castle mentioned in written sources from the end of the 13th c. stood. From this

semigallian branches towards the south.

The southern branch of the river, the upper reaches of the river, guided by the river, Jurgaičiai, Jančiai, then along the river, Eastern Branch – Mežotne, guided by the river, connected with the river.

The Western Branch – Žagarė was the centre of the Western Curonia from this traditional route towards its upper reaches.

The Žagarė – Švėtė river town, the upper reaches of the river, situated at the confluence of the river.

Other ways – Tervete, No 1 – Curonia way.

In Bali – Northern Curonia, of the Northern Curonia.

The Švitina – Duobele way, connected the centres of Semigallia.

In the lowland centre of that, to Scandinavia, Russians and archaeologists started to rise.

took place before half of the 11th c., of the 11th c., of the 12th c., into decay. It

in the Baltic in the epoch of the Vikings, the epoch of the Scandinavians.

Fig. 1. Trading ways of Semigallia.

Fig. 2. Trading ways of Semigallia.

Fig. 3. Trading ways of Semigallia.
1 – the northern part, b – eastern part.

semigallian centre the Sidabra way was divided to branches towards the South, East and West.

The southern branch along Sidabra river, towards its upper reaches and the confluence of Mūša and Kulpė rivers, guided trading centres of Šiauliai land (such as Jurgaičiai, Jakštaičiai-Meškiai (Bubiai) and so on) and then along Dubysa river to the Central Samogitia. The Eastern Branch, namely, Sidabré – Lieporai – Žeimelis – Mežotne, guided to eastern centres of Semigallia and connected with Daugava river.

The Western branch, namely, Sidabré – Stungiai – Žagaré was used for communication with Žagaré the centre of Western Semigallia. It may be supposed that from this trading centre a trading way along Švētē river towards its upper reaches existed.

The Žagaré – Venta trading way was situated along Švētē river towards its upper reaches and then to the lower reaches of Dabikinė river and guided to trading centres situated at Venta river.

Other way guided from Mitau–Jelgava to Žagaré via Tervete. No less important was Mitau (Jelgava) – Beržė – Curonia way.

In Bali – Škerstaini the Bali – Škerstaini – the Northern Curonia started which guided to trading centres of the Northern Curonia.

The Švitinis, Virčiuvis and Mežotne – Tervete – Duobele way was used for local communications and connected the most important political and economical centres of Semigallians.

In the lower reaches of Daugava an important trading centre of that time – Daugmale was situated. In addition to Scandinavians, Lyves, Semigallians, in Daugmale also Russians and Latgallians resided. According to archaeological materials it may be stated that Daugmale started to rise in the early 10th century. Its flourishing took place between the second half of the 10th – the first half of the 11th c.c. The recession started in the middle of the 11th c. and this process continued up to middle of the 12th century when this trading centre finally fell into decay. It was bound with process which took place in the Baltic region when in the middle of the 12th c. the epoch of vikings came to its end. Instead of Scandinavians German merchants came.

10 km lower from Bauska where Lielupe river turns to the North, Mežotne the large political and economical centre of eastern Semigallians was situated. But here an import, in comparison with Daugmale, „delayed“. So, it may be stated that this centre appeared in the 9th c. and its flourishing took place in the 11th c. In the 12th c. the importance of Mežotne became less. But otherwise than Daugmale, it was not abandoned. Most probably, the cause of this was the fact that Mežotne was the political and administrative centre of the Eastern Semigallia. The concentration of political power maintained and supported its existence. On the other hand, processes within the lands of the Eastern Balts were of a great importance. Agricultural innovations come there later and the media of their realization was more favourable than within the lands of Western Balts, so it predetermined the progress of economy, stimulated a development of handicrafts and trade. Because of the favourable geographical position of Mežotne (by the way from Lithuania to region of Daugava and Estonia), the economical changes in neighbouring lands had to affect Upmalē region and its centres. Also it is necessary to keep in mind that trade with Russian lands did not decline like the one with Scandinavians. The economical development of Mežotne was greatly affected by crusades of German knights which started in the early 13th c. and destroyed the settled trading relations.

At Tervete rivulet Tervete the largest economical, political and administrative centre of the Western Semigallia was situated. The beginning of the flourishing of the centre is considered the early 11th c., mostly – within the 11th – late 12th c.c. Trade in Tervete fell into decay in the beginning of the 13th c. The causes were similar as in the case of Mežotne. Because of concentration of political powers in this centre it did not completely decay as the most of other centres of the Baltic region in the middle of the 12th c.

In addition to the above – mentioned trading centres of Semigallia many smaller ones, such as Papilė and Pavirvytė-Gudai, Dobele, Auce, Rubas-Rusiši, Sidabré, Žagaré, Kaireliai, Diržiai and so on, existed.

THE LIST OF ILLUSTRATIONS

Fig. 1. The distribution of finds related to trade in Semigallia.

Fig. 2. The trading ways and centres of Semigallia.

Fig. 3. The archaeological monuments of Daugmale:

1 – the hillfort, 2 – the settlement (a – the western part, b – eastern part), 3 – the cemetery.

Fig. 4. The clay weight for weaving from Daumalē settlement.

Fig. 5. The archaeological monuments of Mežotne:

1 – the hillfort, 2 – the settlement, 3 – the „Wine mountain“ hilfort, 4 – the cemetery of Mežotne; 5 – the cemetery of Mežotne Centre.

Fig. 6. The scale from Ringuvėnai cemetery.

Fig. 7. Cowry shells from Papilė cemetery, the grave No 6.

Fig. 8. The Semigallian pin with a snowflake-shaped head (1) and the penannular brooches with a star-shaped foot from Jakštaičiai-Meškiai cemetery: 1 – the grave No 71; 2, 3 – casual finds.

Fig. 9. The balance (the grave No 44a) and the weight (the grave No 24) from Jakštaičiai-Meškiai cemetery.

Fig. 10. Cowry shells from Jakštaičiai-Meškiai cemetery, Grave No 60.

Fig. 11. Zoomorphical pendants from Jakštaičiai-Meškiai cemetery: 1, 3-5 – the grave No 60; 2 – the accidental find.

Fig. 12. The archaeological monuments of Tervete.

пути между
который ве

Путь п
Тервете-Д
соединял
экономиче

В ниж
торговый
скандинав
и латгалы
можно кон
Х века. Ес
– 1 полови
и этот пр
когда этот
упадок. Э
Балтийског
века оконч
пришли ге

В 10 г
поворачива
политико-э
Межотне. С
“запаздыва
центра сле
XI век. В X
Однако, в с
Это по-вид
политико-а
Земгалы.
поддержива

Рис. 1.
торговлей,

Рис. 2.

Рис. 3.
городице, 2
часть), 3 –

Рис. 4. I

Рис. 5.
городице, 2
4 – могильни

Рис. 6.

Рис. 7. Р
№ 6).

ТОРГОВЫЕ ПУТИ И ЦЕНТРЫ ЗЕМГАЛЫ В VIII-XII вв.

Эрнестас Василяускас

Резюме

Крупнейшая торговая магистраль – Балтийское море – соединяла Земгалу с Западным и Восточным миром. Через него в VIII-XII вв. поддерживались интенсивные торговые связи.

Другим важным торговым путем Земгалы была река Даугава. В X-XI вв. она была частью пути “из варяг в греки”. С XI века этот путь стал объектом не только торговых, но и политических интересов Руси. Наиболее интенсивно торговый путь по реке Даугаве стал использоваться с X века, когда началось импортирование арабского серебра. Кроме Даугавы, в Земгале важное значение имел водный и сухопутный путь по реке Лелупе, который в скандинавских письменных источниках называется Сеймгол, в хронике Генрика Латвиского – Миса, в Рифмованной хронике Ливонии – Semegaller Aa, в других – Semigallorum flumen или Semigallera. На основании данных археологических и письменных источников можно считать, что путь по Лелупе стал особенно важным в торговле в конце X – начале XI вв.

Водный и сухопутный путь по Лелупе разветвляется на две части по реке Муша и Немунелис.

Первая ветвь – путь по реке Муша – была направлена к южной оконечности Земгалы, северные земли аукштайтов и жемайтов. У реки Круоя путь по реке Муша разветвлялся на две части. Одна из них вела на запад и соединялась с путем Вента, Митава (Елгава) – Сидабра – Шяуляй. Вторая – отрезок реки Круоя – поворачивала на юг и вверх по Круою вела к северным землям аукштайтов.

Другая ветвь – путь по реке Немунелис – вела в южную Селу и Литву. На основании археологических данных можно считать, что путь по Муше и Немунелису стал особенно важным в торговле в конце X – начале XI вв.

Из Межотне шел так называемый сухопутный путь Межотне – Саласпилс, пересекающий Даугаву у Саласпилса и Икшките.

Другим путем, который был очень важен западным и южным земгалам, северным и средним куршам и жемайтам, была река Вента.

От среднего течения Венты по реке Вадаксте шел торговый путь к западно-земгальским торговым центрам Руба-Русиши, Ауце, Бене, расположенным между реками Вадаксте, Ауце и Берже.

Вполне возможно, что из торговых центров Руба-Русиши и Ауце вдоль берегов реки Ауце вверх по ее течению шел сухопутный путь к Лелупе.

Не менее важным был сухопутный путь от устья Даугавы через северную оконечность Земгалы к северной Курляндии.

Путь по реке Сидабра стал особо важным в системе торговых путей Земгалы с начала XI века. У этой реки был расположен замок Сидабре, упоминаемый в письменных источниках с конца XIII века. С этого земгальского центра путь по Сидабре разветвлялся в южном, восточном и западном направлениях.

Южная ветвь вверх по течению Сидабры до слияния Муши и Кулпе вела к торговым центрам Шяуляйской земли (Юргайчай, Якштайчай-Мешкий (Бубай) и др.), а далее по реке Дубиса к центральной Жемайтии.

Восточная ветвь – Сидабре-Лепорай-Межотне – вела к восточным земгальским центрам и соединяла с Даугавой.

Западная ветвь – Сидабре-Стунгай-Жагаре – соединяла Жагаре с центром западной Земгалы; предполагается, что из торгового центра шел торговый путь вверх по течению реки Швете.

Торговый путь Жагаре-Вента шел вдоль реки Швете в направлении ее верхнего течения, а далее – вниз по Дабикине и вел к торговым центрам, расположенным вдоль реки Вента.

Другой путь шел из Митавы – Елгавы через Тервете в Жагаре.

Не менее важным был путь Митава (Елгава)-Берже-Курландия. В Балай-Шкертайней было нача-

пути между Балтий-Шкертайней и Северной Курландией, который вел к торговым центрам Северной Курландии.

Путь по рекам Швитинис, Вирчювис и Межотне-Тервете-Добеле служил для внутреннего сообщения и соединял наиболее важные политические и экономические центры Земгалы.

В нижнем течении Даугавы находился важный торговый центр того времени – Даугмале. Кроме скандинавов, ливов, земгалов в Даугмале жили русские и латгалы. По данным археологических материалов можно констатировать, что Даугмале выросла в начале X века. Её расцвет имел место во 2-ой половине X – I половине XI вв. Упадок начался в середине XI века, и этот процесс продолжался до середины XII века, когда этот торговый центр окончательно пришел в упадок. Это связано с происходящими в регионе Балтийского моря процессами, когда в середине XII века окончилась эпоха викингов. На смену скандинавам пришли германские купцы.

В 10 км ниже города Бауска, где река Лелупе поворачивает на север, был расположен крупный политико-экономический центр восточных земгалов – Межотне. Однако здесь, в отличии от Даугмале, импорт “запаздывает”. Так что началом возникновения этого центра следует считать IX век, временем расцвета – XI век. В XII веке значение Межотне пошло на убыль. Однако, в отличии от Даугмале, она не была запущена. Это по-видимому, объясняется тем, что Межотне была политико-административным центром Восточной Земгалы. Концентрация политической власти поддерживала ее существование. С другой стороны,

немаловажное значение имели и процессы, происходившие в местах проживания восточных балтов. Инновации в сельском хозяйстве пришедшие туда позже, попали в более благоприятную среду, чем в регионе проживания западных балтов, этим был обусловлен подъем хозяйства, стимулирующий развитие ремесел, торговли. Благодаря удобному географическому расположению – у пути из Литвы в регион Даугавы и Эстонию и экономические изменения, происходившие в соседних краях, должны были оказать влияние на регион Упмале и его центры. Не следует забывать и о том, что торговля с русскими землями не пришла в упадок, как торговля со скандинавами. На экономическое развитие Межотне большое влияние оказали начавшиеся в начале XIII века крестовые походы немецких рыцарей, которые нарушили установившиеся торговые связи.

У реки Тервете был расположен крупнейший экономико-политико-административный центр Западной Земгалы – Тервете. Началом расцвета этого центра следует считать начало XI века, апогей расцвета имел место XI – конец XII вв. Торговля в Тервете пошла на убыль в начале XIII века.

Причины подобны причинам упадка в Межотне. Этот центр держался благодаря концентрации политической власти в нем, и поэтому он не пришел в упадок как большинство центров в регионе Балтийского моря в середине XII века.

Кроме этих земгальских торговых центров существовал ряд более мелких центров. Это Папиле и Павирвите-Гудай, Добеле, Ауце, Руба-Русиши, Сидабре, Жагаре, Кайряляй, Диржай и др.

СПИСОК ИЛЛЮСТРАЦИЙ

Рис. 1. Распространение находок, связанных с торговлей, в Земгале.

Рис. 2. Торговые пути и центры Земгалы.

Рис. 3. Археологические памятники Даугмале: 1 – городище, 2 – селище (а – западная часть, б – восточная часть), 3 – могильник.

Рис. 4. Глиняное ткацкое грузило из селища Даугмале

Рис. 5. Археологические памятники Межотне: 1 – городище, 2 – селище, 3 – городище, „Винная гора“, 4 – могильник Межотне, 5 – могильник Центра Межотнею

Рис. 6. Весы из могильника Рингувенай.

Рис. 7. Раковины каури из могильника Папиле (могила № 6).

Рис. 8. Булавка с розетковидным концом (1) и подковообразные фибулы с звездчатыми концами (2, 3) из могильника в Якштайчай-Мешкий: 1 – могила № 71, 2, 3 – случайные находки.

Рис. 9. Весы (погребение № 44) и гирька (погребение № 24) из могильника Якштайчай-Мешкий.

Рис. 10. Раковины каури из могильника Якштайчай-Мешкий (могила № 60).

Рис. 11. Зооморфические подвески из могильника Якштайчай-Мешкий: 1, 3-5 – погребение № 60, 2 – случайная находка.

Рис. 12. Археологические памятники Терветею